

Aké vzdelávacie faktory súvisia s postojmi slovenských stredoškolákov a stredoškoláčok k menšinám?

Správa z výskumu

**Viera Kalmárová¹, Barbara Lášticová², Andrej Findor³,
Matej Hruška³**

¹ Štátna školská inšpekcia

² Ústav výskumu sociálnej komunikácie SAV

³ Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK

Bratislava apríl 2017

Posudzovatelia:

Pavol Hardoš (Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK)

Marek Hlaváč (Harvard University)

Juraj Medzihorský (Central European University)

Hlavné zistenia	4
Úvod	6
Kontext výskumu, formulácia výskumného problému	6
Výskumné otázky	9
Metódy a participanti	11
Tvorba a pilotné overovanie dotazníka	11
Štruktúra finálnej verzie dotazníka	13
Školy a respondenti zapojení v zbere dát	14
Výsledky	16
Premenné	16
Aká je vedomostná úroveň žiakov a žiačok stredných škôl?	17
Aké sú postoje žiakov a žiačok stredných škôl k jednotlivým menšinám?	18
Existuje vzťah medzi vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky) a druhom školy, na ktorej žiaci a žiačky študujú?	20
Existuje vzťah medzi postojmi k menšinám a druhom školy, na ktorej žiaci a žiačky študujú?	21
Existuje vzťah medzi vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky) a tým, či žiaci a žiačky navštevujú technické alebo netechnické odbory stredných odborných škôl?	22
Existuje vzťah medzi postojmi k menšinám a tým, či žiaci a žiačky navštevujú technické alebo netechnické odbory stredných odborných škôl?	23
Existuje vzťah medzi vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky) a tým, kto je zriaďovateľom školy?	24
Existuje vzťah medzi postojmi k menšinám a tým, kto je zriaďovateľom školy?	25
Existuje rozdiel vo vedomostiach (z dejepisu a občianskej náuky) medzi žiakmi a žiačkami prvých a končiacich ročníkov?	26
Existuje rozdiel v postojoch k menšinám medzi žiakmi a žiačkami prvých a končiacich ročníkov?	27
Existuje vzťah medzi regionálnou príslušnosťou školy a vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky)?	28
Existuje vzťah medzi regionálnou príslušnosťou školy a postojmi k menšinám?	29
Existuje vzťah medzi vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky) a postojmi žiakov a žiačok k rôznym typom menšín?	30
Existuje vzťah medzi vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky) a postojmi žiakov a žiačok k demokracii a postojmi k EÚ?	31
Existuje vzťah medzi vnímanou otvorenosťou školy pre diskusiu a participáciu a vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky), postojmi k demokracii a postojmi k menšinám?	32
Aké faktory súvisia s postojmi žiakov a žiačok k menšinám?	33
Záver	36
Odporúčania	40
Použitá literatúra	42

Zdroje použité pri štatistických analýzach	47
Prílohy	49
Príloha 1: Dotazník ŠŠI	49
Príloha 2: Celkový počet testovaných žiakov a žiačok v zbere dát podľa krajov, druhu školy a ročníka	57
Príloha 3: Deskriptívne štatistiky	59
Príloha 4: Rozdiely vo vedomostiach medzi ročníkmi v rámci škôl	73
Príloha 5: Rozdiely v postojoch k menšinám medzi ročníkmi v rámci škôl	75

Hlavné zistenia

Cieľom výskumu bolo zistiť, aké faktory (predovšetkým vedomosti z dejepisu a občianskej náuky, postoje k dejinám, demokracii a EÚ, vnímaná otvorenosť školy pre diskusiu a participáciu, zdroje informácií o politike a dejinách) súvisia s postojmi žiakov a žiačok stredných škôl k rôznym menšinám na Slovensku. Dotazníkového prieskumu sa na prelome novembra a decembra 2016 zúčastnilo 3625 žiakov a žiačok z 95 stredných škôl, ktorých priemerný vek bol 16,88 roka.

1. Vedomosti z dejepisu a občianskej náuky u testovaných žiakov a žiačok majú značné rezervy. Priemerné vedomostné skóre predstavovalo 4,96 bodu z 9 bodov, ktoré mohli získať za správne zodpovedanie všetkých vedomostných otázok.
2. Žiaci a žiačky zastávali najpozitívnejšie postoje k mentálne znevýhodneným, a najmenej pozitívne postoje k utečencom a moslimom.
3. Žiaci a žiačky gymnázií mali lepšie vedomosti z dejepisu a občianskej náuky ako žiaci a žiačky iných druhov škôl, a takisto zastávali tolerantnejšie postoje k menšinám.
4. Žiaci a žiačky technických odborov stredných odborných škôl mali lepšie vedomosti z dejepisu a občianskej náuky ako žiaci a žiačky netechnických odborov stredných odborných škôl, avšak zastávali menej tolerantné postoje k menšinám.
5. Žiaci a žiačky končiacich ročníkov mali vo všeobecnosti mierne vyššiu úroveň vedomostí z dejepisu a občianskej náuky ako žiaci a žiačky prvých ročníkov stredných škôl.
6. Žiaci a žiačky prvých a končiacich ročníkov nemali na väčšine škôl rozdielne postoje k menšinám. Ak sme zistili rozdiely, škôl, kde mali žiaci a žiačky končiacich ročníkov negatívnejšie postoje k menšinám ako žiaci a žiačky prvých ročníkov, bolo viac ako škôl, kde mali pozitívnejšie postoje.
7. Nezistili sme regionálne rozdiely vo vedomostiach z dejepisu a občianskej náuky. Žiaci a žiačky navštevujúci školy mimo Bratislavského kraja však mali, s výnimkou tých v Trnavskom kraji, o niečo negatívnejšie postoje k menšinám.
8. Žiaci a žiačky s vyššou mierou vedomostí zastávajú tolerantnejšie postoje k etnickým menšinám, ale nepreukázal sa vzťah medzi vedomosťami a postojmi k sexuálnym menšinám či mentálne znevýhodneným.
9. Žiaci a žiačky s vyššou mierou vedomostí zastávajú „pozitívnejšie“ postoje k demokracii, ale nepreukázal sa vzťah medzi vedomosťami a postojmi voči EÚ.

10. Čím viac je škola vnímaná ako otvorená pre demokraciu a participáciu, tým majú jej žiaci a žiačky pozitívnejšie postoje k etnickým menšinám, mentálne znevýhodneným a k EÚ. Zároveň, čím viac je škola vnímaná ako otvorená, tým lepšie vedomosti majú jej žiaci a žiačky.
11. Najdôležitejšími faktormi, ktoré súvisia s postojmi žiakov a žiačok k menšinám, sú: regionálna príslušnosť školy (s výnimkou Bratislavského a Trnavského samosprávneho kraja), postoje voči EÚ (žiaci/žiačky s pozitívnejším postojom k EÚ majú aj mierne pozitívnejší postoj k menšinám), pohlavie (žiačky zastávajú tolerantnejšie postoje ako žiaci) a uvedenie knihy medzi zdrojmi informácií o politike a dejinách (tí a tie, ktorí medzi informačnými zdrojmi uviedli knihu, majú pozitívnejšie postoje k menšinám než tí a tie, ktorí ju neuviedli). O niečo menej dôležité sa ukázali byť nasledovné faktory: postoje k demokracii, úroveň vedomostí a vnímaná otvorenosť školy pre demokraciu a participáciu.

Úvod

1.1. Kontext výskumu, formulácia výskumného problému

Pokojné spolužitie a rešpektovanie menšín patria k základnej výbave demokratického občana a predstavujú jednu z kľúčových podmienok úspešného fungovania liberálno-demokratickej spoločnosti. Hoci je ochrana (niektorých) menšín priamo zakotvená v slovenskej legislatíve, znepokojivé trendy vo vývoji postojov a volebnom správaní slovenskej verejnosti sú v priamom rozpore s týmito demokratickými princípmi. V parlamentných voľbách v marci 2016 zaznamenala výrazný úspech pravicovo-extrémistická strana *Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko*, ktorej volebná kampaň bola založená na protirómskych a protiimigračných témach, ako aj na kritike Európskej únie (EÚ) (porov. Mesežnikov, 2016; Baboš, Világi, Oravcová, 2016). Jej úspech bol do veľkej miery pripisovaný prvovoličom – teda mladým ľuďom, ktorí buď ešte len študujú na stredných školách, alebo ich len nedávno absolvovali (Gyárfášová, Slosiarik, 2016; Veľšic, 2016). Na prítomnosť symbolov a prejavov extrémizmu medzi žiakmi a žiačkami slovenských základných a stredných škôl upozornili aj prieskumy Štátnej školskej inšpekcie (ŠŠI) (2016a; 2016b). Tieto výskumy sa však nevenovali priamo otázke, aký je dopad vzdelávania na netolerantné či extrémistické postoje a s akými ďalšími faktormi tieto postoje súvisia.

Viacere zahraničné výskumy sa zaoberali vzťahom medzi vzdelávacími faktormi (napr. vedomosťami) a demokratickým občianstvom (Galston, 2001; De Groof, Elchardus, Franck, Kavadis, 2008; Schulz, Ainley, Fraillon, Kerr, Losito, 2010). Hoci samotné školy nemusia v porovnaní s rodinami, rovesníkmi, médiami a sociálnymi sieťami zohrávať rozhodujúcu úlohu pri vytváraní postojov k občianstvu, demokracii a nečlenským skupinám, viaceré štúdie identifikovali otvorené a stimulujúce prostredie školy ako rozhodujúci vzdelávací faktor ovplyvňujúci občianske (Isac, Maslowski, Creemers, van der Werf, 2013) a medziskupinové postoje žiakov a žiačok (Gniewosz, Noack, 2008; De Groof, Elchardus, Franck, Kavadis, 2008; Higdon, 2015; Isac 2016; Hardoš, 2016).

Postoje voči menšinám na Slovensku

Už vyše 20 rokov sociologické výskumy na Slovensku ukazujú vysokú mieru sociálnej vzdialenosti etnickej majority voči Rómom, ktorá je vyššia ako sociálna vzdialenosť voči iným stigmatizovaným minoritám (Vašečka, 2002), ako sú napríklad ľudia so záznamom v trestnom registri, pravicoví extrémisti, moslimovia, gejovia, prisťahovalci, ľudia odlišnej rasy či zdravotne postihnutí (Kotvanová, Chaloupka, Münchnerová, 2009). Vo vzťahu k Rómom napríklad respondenti výrazne podporovali reštriktívnu politiku, ktorá bola otvorene diskriminačná (obmedzovanie reprodukčných

práv Rómov, nesúhlas s tým, aby rómske deti navštevovali bežné triedy s ostatnými žiakmi). Vo vzťahu k príslušníkom maďarskej menšiny sa viac než tretina respondentov priklonila k názoru, že by na verejnosti nemali hovoriť po maďarsky. Vo vzťahu k cudzincom prevládal názor, že by sa mali prispôbiť spôsobu života na Slovensku a svoju kultúru by si mali udržiavať len v súkromí (Gallová Kriglerová, Kadlečíková, 2012). Stigmatizáciu rómskej menšiny na Slovensku a všeobecne netolerantné postoje Slovincov a Slovákov v porovnaní so zvyškom EÚ potvrdzujú aj výsledky špeciálneho Eurobarometra o diskriminácii z roku 2015 (European Commission, 2015). Len 41 % Slovincov a Slovákov by akceptovalo, ak by mali rómskeho kolegu alebo kolegyniu (priemer EÚ bol 63 %), 48 % Slovincov a Slovincov by akceptovalo černoškého kolegu alebo kolegyniu (priemer EÚ 83 %) a 49 % Slovincov a Slovincov by akceptovalo ázijskeho kolegu alebo kolegyniu (priemer EÚ 83 %). Ďalej, len 17 % Slovincov a Slovincov by akceptovalo, ak by ich syn alebo dcéra boli v romantickom vzťahu s Rómom či Rómkou (priemer EÚ bol 53 %), pričom v prípade černocha to bolo o niečo viac – 23 % (priemer EÚ bol 64 %) a v prípade aziata 26 % (priemer EÚ bol 69 %). Podobne, Slováci a Slovenky patrili medzi najreštriktívnejších v rámci EÚ aj vo vnímaní rovnosti práv gejov, lesbičiek a heterosexuálov (len 36 % Slovincov podporovalo rovnosť ich práv, kým priemer EÚ bol 71 %), v akceptácii homosexuálnych vzťahov (len 33 % Slovincov sa domnievalo, že sú v poriadku, kým priemer EÚ bol 67 %) či vo vnímaní manželstiev osôb rovnakého pohlavia (len 24 % Slovincov sa domnievalo, že by mali byť v Európe povolené, kým priemer EÚ bol 61 %).

Pokiaľ ide o vnímanie migrantov a migračnej krízy, prieskumy poukazovali na to, že Slovensko patrilo k tým krajinám EÚ, ktorých obyvatelia boli najmenej priaznivo naklonení prijatiu migrantov a spoločnému postupu členských štátov EÚ pri riešení migračnej krízy, a že pripravenosť prijať utečencov bola na Slovensku pomerne nízka (Mesežnikov, 2016). Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied (SÚ SAV) uskutočnil v rokoch 2015 a 2016 dva reprezentatívne prieskumy, ktoré sa týkali názorov na utečencov (Bahna, Klobucký, 2015; Bahna, Klobucký, 2016). Kým v roku 2015 sa príchodu utečencov veľmi alebo dosť obávalo až 70 % respondentov, o rok neskôr ich počet poklesol na 47,7 %. V oboch výskumoch približne polovica respondentov chcela, aby Slováci utečencom pomáhali len v úplne nevyhnutných prípadoch a takmer jedna pätina odporúčala nepomáhať im vôbec. Najviac obáv z utečencov sa v oboch výskumoch spájalo so zvýšenou kriminalitou. Menej často než v 2015 bola v roku 2016 spomenutá obava z útokov islamských extrémistov (Bahna, Klobucký, 2015; Bahna, Klobucký, 2016). V oboch výskumoch SÚ SAV najväčšie obavy z utečencov mali najstarší respondenti (65 rokov a viac) a najmenej obáv mali respondenti z najmladšej vekovej kategórie (18 – 24 rokov).

Postoje voči menšinám v slovenských školách

Zistenia viacerých výskumov, ktoré sa realizovali v slovenských školách, poukazujú na to, že aj medzi žiakmi a žiačkami sú rozšírené predsudky voči Rómom, Maďarom, imigrantom či LGBTI ľuďom, pričom sa opakovane ukazuje, že Rómovia sú vnímaní negatívnejšie ako iné menšiny (napr. Gallová Kriglerová, Kadlečíková, 2009; Farkašovská, 2011; Slovíková, 2012; Bielíková et al., 2013; Lášticová, Andraščíková, 2016; prehľad in Drál', Findor, 2016). Výskumy takisto upozorňujú na existenciu negatívnych postojov voči Rómom nielen medzi žiakmi a žiačkami, ale aj medzi učiteľmi a učiteľkami či študentmi a študentkami učiteľstva (napr. Šramová, Poliaková, 2010; Kusá, Kostlán, Rusnáková, 2010a; Rosinský, 2009; Kövérová, 2016; prehľad in Drál', Findor 2016).

Pre náš výskum boli najviac relevantné výsledky prieskumu, ktorý na vzorke 955 žiakov a žiačok 8. a 9. ročníkov slovenských základných škôl v roku 2008 uskutočnilo Centrum pre výskum etnicity a kultúry (CVEK) (Gallová Kriglerová, Kadlečíková, 2009). Výskumníčky z CVEK-u sledovali vplyv rôznych vzdelávacích i mimovzdelávacích faktorov (napr. vedomosti, informačné zdroje, priamy kontakt s príslušníkmi nečlenských skupín) na vnímanie kultúrnej rozmanitosti vo všeobecnosti, ako aj na vnímanie vybraných kultúrne odlišných skupín. Tí žiaci a žiačky, ktorí sa v škole v rámci rôznych predmetov učili o kultúrnej rozmanitosti, migrácii, cudzincoch či menšinách, boli zároveň otvorenejší voči kultúrnej rozmanitosti vo všeobecnosti a mali tiež pozitívnejšie postoje k prípadnej prítomnosti žiakov z iných kultúr v ich škole (Gallová Kriglerová, Kadlečíková, 2009). Nečlenské skupiny, s ktorými žiaci a žiačky prichádzali do kontaktu (napr. Rómovia), však nevyhnutne neboli vnímané pozitívnejšie: zásadnejší vplyv na vnímanie kultúrne odlišných skupín než kontakt malo celkové vnímanie kultúrnej odlišnosti (tamtiež). Pokiaľ ide o zdroje informácií o kultúrne odlišných skupinách, žiaci a žiačky ich vo väčšine prípadov (87,5 %) čerpali z médií vrátane internetu, v škole sa s touto témou stretlo 57,8 % respondentov, zriedkavejšie bolo získavanie informácií z rodiny či z rovesníckych skupín. Tí žiaci a žiačky, ktorí sa stretávali s touto témou v rodine, však mali o nej viac vedomostí, než tí žiaci a žiačky, ktorí sa o kultúrne odlišných skupinách dozvedali z médií, v škole či od rovesníkov. Najpozitívnejší postoj ku kultúrnej odlišnosti prejavili tí žiaci a žiačky, ktorí najviac dôverovali informáciám, ktoré si prečítali v knihách (až potom nasledovali škola a rodina ako dôveryhodný zdroj informácií). Napokon, tí žiaci a žiačky, ktorí sa na vyučovaní stretávali s problematikou kultúrnej rozmanitosti, migrácie, menšín alebo ľudských práv, boli ochotnejší než žiaci, ktorí sa s touto problematikou v škole nestretávali, verbálne zakročiť v prípade šikanovania fiktívneho spolužiaka z Afriky. Tento vzťah sa však nepreukázal v prípade šikanovania fiktívneho rómskeho spolužiaka (Gallová Kriglerová, Kadlečíková, 2009).

Uvedené zistenia ukazujú na nejednoznačný vzťah medzi vedomosťami, postojmi a behaviorálnymi intenciami, ako aj na to, do akej miery je tento vzťah závislý od toho, akej špecifickej nečlenskej skupiny sa týka.

Cieľom nášho výskumu je preto zistiť, aké faktory (predovšetkým vedomosti z dejepisu a občianskej náuky, postoje k dejinám, demokracii a EÚ, vnímaná otvorenosť školy pre diskusiu a participáciu, zdroje informácií o politike a dejinách) súvisia s postojmi žiakov a žiačok stredných škôl k rôznym menšinám na Slovensku. Zároveň, ak predpokladáme, že školské vzdelávanie plní vzdelávaciu a výchovnú funkciu, tak by sa vedomosti¹ žiakov a žiačok mali v priebehu ich štúdia (keď porovnáme prvé a končiace ročníky) zlepšiť. Takisto, tí žiaci a žiačky, ktorí majú počas svojho štúdia väčšiu hodinovú dotáciu² z dejepisu a občianskej náuky, by mali vedieť viac a byť tolerantnejší voči rôznym kategóriám ľudí.

1.2. Výskumné otázky

- 1) Aká je vedomostná úroveň žiakov a žiačok stredných škôl?
- 2) Aké sú postoje žiakov a žiačok stredných škôl k jednotlivým menšinám?
- 3) Existuje vzťah medzi vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky) a druhom školy, na ktorej žiaci a žiačky študujú?
- 4) Existuje vzťah medzi postojmi k menšinám a druhom školy, na ktorej žiaci a žiačky študujú?
- 5) Existuje vzťah medzi vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky) a tým, či žiaci a žiačky navštevujú technické alebo netechnické odbory stredných odborných škôl?³
- 6) Existuje vzťah medzi postojmi k menšinám a tým, či žiaci a žiačky navštevujú technické alebo netechnické odbory stredných odborných škôl?
- 7) Existuje vzťah medzi vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky) a tým, kto je zriaďovateľom školy?
- 8) Existuje vzťah medzi postojmi k menšinám a tým, kto je zriaďovateľom školy?
- 9) Existuje rozdiel vo vedomostiach (z dejepisu a občianskej náuky) medzi žiakmi a žiačkami prvých a končiacich ročníkov ?
- 10) Existuje rozdiel v postojoch k menšinám medzi žiakmi a žiačkami prvých a končiacich ročníkov?
- 11) Existuje vzťah medzi regionálnou príslušnosťou školy a vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky)?
- 12) Existuje vzťah medzi regionálnou príslušnosťou školy a postojmi k menšinám?

¹ Vedomosti sme testovali podľa vzdelávacích štandardov predmetov dejepis a občianska výchova pre nižšie stredné vzdelanie.

² Podľa Štátneho vzdelávacieho programu sa minimálna dotácia pre dejepis a občiansku náuku za celé štúdium značne líši v závislosti od konkrétneho druhu stredných škôl : gymnáziá (súhrnne 9 hodín), 4-ročné študijné odbory (súhrnne 5 hodín) a 3-ročné učebné odbory (1 hodina občianskej náuky) (Štátny pedagogický ústav, 2011a).

³ Medzi netechnické odbory patria napríklad ekonomika a organizácia, obchod a služby; učiteľstvo; či umenie a umeleckoremeselná tvorba. Medzi technické odbory patria napríklad strojárstvo a ostatná kovospracúvacia výroba; elektrotechnika; či poľnohospodárstvo, lesné hospodárstvo a rozvoj vidieka. Podrobnejšie informácie o technických a netechnických odboroch SOŠ možno nájsť na: <http://www9.siov.sk/svp-na-sos-pre-vseobecne-vzdelavanie/21653s>.

- 13) Existuje vzťah medzi vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky) a postojmi žiakov a žiačok k rôznym typom menšín?
- 14) Existuje vzťah medzi vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky) a postojmi žiakov a žiačok k demokracii a postojmi k EÚ?
- 15) Existuje vzťah medzi vnímanou otvorenosťou školy pre diskusiu a participáciu a vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky), postojmi k demokracii a postojmi k menšinám?
- 16) Aké faktory súvisia s postojmi žiakov a žiačok k menšinám?

2. Metódy a participanti

2.1. Tvorba a pilotné overovanie dotazníka

Na meranie vzťahov medzi vedomosťami a postojmi sme použili dotazník, ktorý obsahoval zatvorené vedomostné otázky s možnosťou jednej správnej odpovede (vrátane odpovede „neviem“), postojové otázky, v ktorých bolo treba odpoveď označiť na 5-stupňovej Likertovej škále, otázky týkajúce sa vnímanej otvorenosti školy pre diskusiu a participáciu, otázky týkajúce sa zdrojov informácií o dejinách a politike, a základné socio-demografické otázky.

Dotazník v apríli – júni 2016 zostavili (v abecednom poradí) Fedor Blaščák, Andrej Findor, Viera Kalmárová a Barbara Lášticová. Obsahoval položky, ktoré boli vytvorené špeciálne pre tento výskum, ako aj položky prevzaté alebo upravené z iných výskumov (najmä Blaščák, Gyárfášová, Hlavinka, Vrzgulová, 2013; Gallová Kriglerová, Kadlečíková, 2012; Herek, 1984; Mlýnek 2012; Slovenský archív sociálnych dát, n. d.). Vedomostná časť bola postavená tak, aby zodpovedala vzdelávacím cieľom pre dejepis i občiansku náuku tak, ako ich definuje Štátny vzdelávací program pre 2. stupeň základnej školy v Slovenskej republike ISCED 2 – nižšie sekundárne vzdelávanie (Štátny pedagogický ústav, 2011a). Bola teda nastavená tak, aby na ňu vedeli odpovedať tak žiaci prvých, ako aj žiaci končiacich ročníkov stredných škôl.

Prvú verziu dotazníka ŠŠI predložila v lete 2016 na oponentúru trom učiteľom a učiteľkám relevantných predmetov, ktorí zároveň reprezentovali tri druhy škôl: základné školy, gymnáziá a stredné odborné školy. Na základe ich komentárov sme dotazník upravili, t. j. niektoré otázky sme preformulovali či doplnili.

Upravenú verziu dotazníka sme následne v septembri 2016 kvalitatívne overovali prostredníctvom kognitívnych interview (Popper, Petrjánošová, 2016) na malých vzorkách žiakov a žiačok 4. ročníka gymnázia (N=5), 3. ročníka učebných odborov, 4. a 5. ročníka študijných odborov strednej odbornej školy (N=5) a 9. ročníka základnej školy (N=8). Cieľom kognitívnych interview bolo zistiť, či a ako žiačky a žiaci rozumejú inštrukciám a otázkam v dotazníku a získať celkovú spätnú väzbu na dotazník. Na základe kognitívnych interview sme tie otázky, ktoré boli ťažšie zrozumiteľné, preformulovali (celkovo 9 otázok) a takisto sme zmenili odpovedové škály tak, aby sa žiakom a žiačkam s nimi čo najľahšie pracovalo. Problémy s porozumením spočívali predovšetkým v tom, že v otázke bol použitý pojem, ktorému žiaci a žiačky nerozumeli (napr. cudzie slovo ako „prosperita“, odborný koncept ako „politická menšina“); otázka bola formulovaná ako zložitejšie súvetie alebo bola príliš všeobecná. V prvom prípade sme cudzie slová nahradili ich slovenskými ekvivalentmi, v druhom prípade sme súvetie rozdelili na niekoľko kratších viet, v treťom prípade sme znenie otázok

spresnili.⁴ Pokiaľ ide o podobu škály, pôvodnú 4-bodovú sme v postojových otázkach zmenili na 5-bodovú, s pridaním možnosti „ani súhlasím, ani nesúhlasím“. Žiaci a žiačky totiž na niektoré otázky nemali sformovaný vyhranený postoj, a pokiaľ by ich odpoveďový formát nútil vyhraniť sa, mohli by sme získať skreslené údaje. Novú podobu škály i nové formulácie problematických otázok sme vytvorili na základe žiackych podnetov počas kognitívnych interview.

Dotazník upravený na základe kognitívnych interview sme takisto overovali kvantitatívne v pilotnom testovaní, ktoré sa uskutočnilo 25. a 26. 10. 2016. Respondentmi a respondentkami boli žiaci a žiačky prvých a končiacich ročníkov 16 stredných škôl (N=711) s vyučovacím jazykom slovenským, medzi ktorými boli rovnomerne zastúpené gymnáziá i stredné odborné školy zo všetkých krajov Slovenska. Dotazník bol administrovaný online, prostredníctvom softvéru Qualtrics. Zber dát na jednotlivých školách zabezpečovali inšpektori a inšpektorky z príslušných školských inšpekčných centier. Štatistické analýzy dát z pilotného výskumu uskutočnil Martin Kanovský (FSEV UK).

Na základe výsledkov analýz získaných z pilotného výskumu sme z dotazníka vylúčili tri otázky, ktoré nemali uspokojivé psychometrické vlastnosti. Boli to vedomostné otázky č. 13 „Súčasná európska civilizácia vyrastá z...“ (možnosti odpovedí: antickej kultúry a niektorých svetových náboženstiev (judaizmu, kresťanstva a islamu); výlučne z antickej kultúry; výlučne z kresťanstva; výlučne z kmeňových náboženstiev Germánov a Keltov; výlučne z kmeňových náboženstiev Slovanov; neviem), č. 16 „Podľa Ústavy SR a slovenských zákonov, aktívne volebné právo znamená...“ (možnosti odpovedí: právo voliť vo voľbách; právo byť volený vo voľbách; právo byť aktivistom; právo voliť vo voľbách iba tých zástupcov, ktorí sú politicky aktívni; neviem) a postojová otázka č. 44 „Trestné činy založené na nenávisti voči príslušníkom rasových, národnostných, náboženských a sexuálnych menšín by sa na Slovensku mali trestať prísnejšie“ (možnosti odpovedí: vôbec nesúhlasím; čiastočne nesúhlasím; ani nesúhlasím, ani súhlasím; čiastočne súhlasím; úplne súhlasím).

Analýza dát z pilotného výskumu ďalej ukázala, že vedomosti z dejepisu a občianskej náuky tvorili jeden faktor, a že žiaci s vyššími vedomosťami zastávali tolerantnejšie

⁴ Spomedzi vedomostných otázok sme napríklad otázku „Kto prijíma zákony v Slovenskej republike?“ preformulovali na „Kto je zákonodarným orgánom v Slovenskej republike?“. Niektorí študenti a študentky totiž pôvodné všeobecnejšie znenie otázky interpretovali tak, že zákony „prijíma“ svojím podpisom až prezident SR. Spomedzi postojových otázok sme napríklad otázku „V záujme zachovania mieru a prosperity v Európe je potrebné vzdať sa časti suverenity Slovenska v prospech spoločného rozhodovania v EÚ“ preformulovali na „V záujme zachovania mieru a blahobytu v Európe je potrebné, aby sme o niektorých otázkach nerozhodovali sami, ale spoločne s ostatnými krajinami Európskej únie“. Žiaci a žiačky totiž mali ťažkosti s porozumením cudzích slov „prosperita“ a „suverenita“. Vo vedomostnej otázke č. 15 „Vyberte jeden zo znakov, ktorý je v rozpore s princípmi demokracie a právneho štátu“ však slovné spojenie „suverenita ľudu“, ktoré bolo uvedené ako jedna z odpoveďových možností, v kognitívnych interview nikto neoznačil za problematické.

postoje voči etnickým menšinám, avšak tento vzťah sa nepreukázal v prípade sexuálnych menšín a mentálne znevýhodnených. Zároveň sa preukázali rozdiely v úrovni vedomostí v jednotlivých druhoch škôl.

2.2. Štruktúra finálnej verzie dotazníka

Na základe kvantitatívneho pilotného testovania vznikla konečná verzia dotazníka (plné znenie v prílohe 1), ktorý obsahoval 47 položiek členených na deväť častí, ktoré zodpovedali štruktúre výskumných otázok:

Časť I

- Informácie o škole, ročníku a študijnom odbore (otázky Q3-Q5)

Časť II

- Vedomosti z dejepisu (otázky Q7-Q12)
- Vedomosti z občianskej náuky (otázky Q13-Q15)

Časť III

- Postoje k dejepisným témam (otázky Q17-Q20)
- Postoje k témam z občianskej náuky (otázky Q21-Q23)

Časť IV

- Postoje voči EÚ (Q24-Q26)

Časť V

- Postoje voči rôznym stigmatizovaným a nestigmatizovaným menšinám (Q27-Q41)

Časť VI

- Vnímaná otvorenosť školy pre diskusiu a participáciu žiakov a žiačok (Q43-Q45)

Časť VII

- Zdroje čerpania informácií o dejinách (Q47)
- Zdroje čerpania informácií o politike (Q48)

Časť VIII

- Socio-demografické informácie o veku, pohlaví a mieste bydliska (Q49-Q51)

Časť IX

- Znamka z dejepisu na poslednom vysvedčení (Q52)
- Znamka z občianskej náuky na poslednom vysvedčení (Q53)

Dotazník bol v prevažnej väčšine prípadov administrovaný online, prostredníctvom softvéru Qualtrics. 74 respondentov a respondentiek vyplnilo papierové verzie dotazníka, keďže na ich škole nebolo možné z technických dôvodov zabezpečiť prístup k online verzii. Online metóda zberu dát umožnila, aby sa respondentom a respondentkám zobrazovali otázky v časti II, III, IV a V dotazníka v náhodnom poradí. Takisto vo vedomostných otázkach v časti II dotazníka boli odpovede (okrem možnosti „neviem“) prezentované v náhodnom poradí. Randomizácia otázok a odpovedí mala obmedziť nežiaducu spoluprácu medzi respondentmi

a respondentkami a takisto mala zabrániť vplyvu, ktorý by na ich odpovede v postojových otázkach mohlo mať ich poradie.

2.3. Školy a respondenti zapojení v zbere dát

Zber dát sa uskutočnil 30. 11. a 2. 12. 2016, na vzorke 3625 respondentov a respondentiek z 95 škôl (podrobné informácie v prílohe 2). Do konečného výberového súboru určeného na analýzu sme však zaradili len 3598 respondentov a respondentiek (tabuľka 1). Z analýzy boli vyradení tí žiaci a žiačky, ktorí nevyplnili celý dotazník, resp. tí, u ktorých nebolo možné z technických príčin identifikovať príslušnosť ku škole. V analyzovanej vzorke bolo 1838 mužov a 1760 žien, s priemerným vekom 16,88 roka ($SD=1,64$).

Tabuľka 1: Počet škôl a žiakov podľa druhu školy

Druh školy	Počet škôl	Počet žiakov
gymnázia	25	995
SOŠ – technické odbory	30	1110
SOŠ – netechnické odbory	31	1159
SOŠ – technické aj netechnické odbory	9	334
Spolu	95	3598

Jednotlivé školy boli vyberané tak, aby vo výskumnej vzorke bolo rovnomerne zastúpených všetkých 8 samosprávnych krajov (tabuľka 2), a aby vybrané školy zároveň čo najlepšie reprezentovali druhy škôl zastúpené v danom kraji, vrátane štátnych a neštátnych škôl, pričom sa dbalo aj na vyvážené zastúpenie žiakov vzdelávajúcich sa v technických a netechnických odboroch vzdelávania. Vo vzorke boli zastúpené len školy s vyučovacím jazykom slovenským. Nedá sa však vylúčiť, že medzi participantmi a participantkami sa nachádzali aj príslušníci a príslušníčky národnostných menšín.

Tabuľka 2: Počet žiakov a škôl podľa krajov

Kraj	Počet škôl	Počet žiakov
Bratislavský	10	320
Trnavský	12	453
Trenčiansky	12	426
Nitriansky	13	511
Žilinský	10	416
Banskobystrický	14	487
Prešovský	12	515
Košický	12	470

Výber tried bol kombináciou náhodného a príležitostného výberu. Čisto náhodný výber nebol z organizačných dôvodov možný. Napríklad v prípade stredných odborných škôl totiž mohli byť do výberového súboru zaradené len tie triedy, ktoré v čase výskumu práve neboli na praktickom vyučovaní mimo priestorov školy. V každej škole inšpektori a inšpektorky náhodne vybrali spomedzi prítomných tried jednu triedu z 1. ročníka a jednu triedu z končiaceho ročníka. Riaditelia a riaditeľky škôl do výberu nezasahovali a neboli ani informovaní o obsahu dotazníka. Podobne ako v pilotnom výskume, zber dát na jednotlivých školách zabezpečovali inšpektori a inšpektorky z príslušných školských inšpekčných centier.

3. Výsledky

3.1. Premenné

Premenné používané pri spracovaní výsledkov sme konštruovali po analýze finálnej verzie dotazníka.

Exploračná faktorová analýza otázok zameraných na vedomosti žiakov a žiačok z dejepisu a občianskej náuky ukázala, že je možné zredukovať ich do jedného faktora:

- „vedomosti (z dejepisu a občianskej náuky)“: skóre z počtu správnych odpovedí na vedomostné otázky z dejepisu a občianskej náuky (o7 až o15); spoľahlivosť std.alpha = 0.54.

Exploračná faktorová analýza otázok zameraných na postoje k historickým a politickým udalostiam a inštitúciám (o17 až o26) ukázala, že tieto otázky je možné zredukovať na 2 faktory. Podľa faktorových sýtení sme pristúpili k vytvoreniu jednej premennej z otázok 24 až 26 a druhej z otázok 19, 20 a 22:

- „postoje voči EÚ“: spriemerované odpovede na otázky týkajúce sa názorov na EÚ a vzťah Slovenska k EÚ (o24 až o26); spoľahlivosť std.alpha = 0.57;
- „postoje k demokracii“: spriemerované odpovede na otázky o 19, o 20 a o 22; spoľahlivosť std.alpha = 0.41.

Faktorové sýtenia ďalej potvrdili možnosť použiť tri samostatné premenné, zamerané na rôzne skupiny menšín:

- „postoje voči etnickým menšinám“: spriemerované odpovede na otázky o27 až o31, o35 až o38; spoľahlivosť std.alpha = 0.77;
- „postoje voči sexuálnym menšinám“: spriemerované odpovede na otázky o32, o33, o39, o40; spoľahlivosť std.alpha = 0.79;
- „postoje voči mentálne znevýhodneným“: spriemerované odpovede na otázky o34 a o41; spoľahlivosť std.alpha = 0.52.

Pre zodpovedanie otázky *Aké faktory súvisia s postojmi k menšinám?* sme vytvorili aj premenné pre “celkové skóre” postoja k menšinám a pre vnímanú otvorenosť školy pre demokraciu a participáciu:

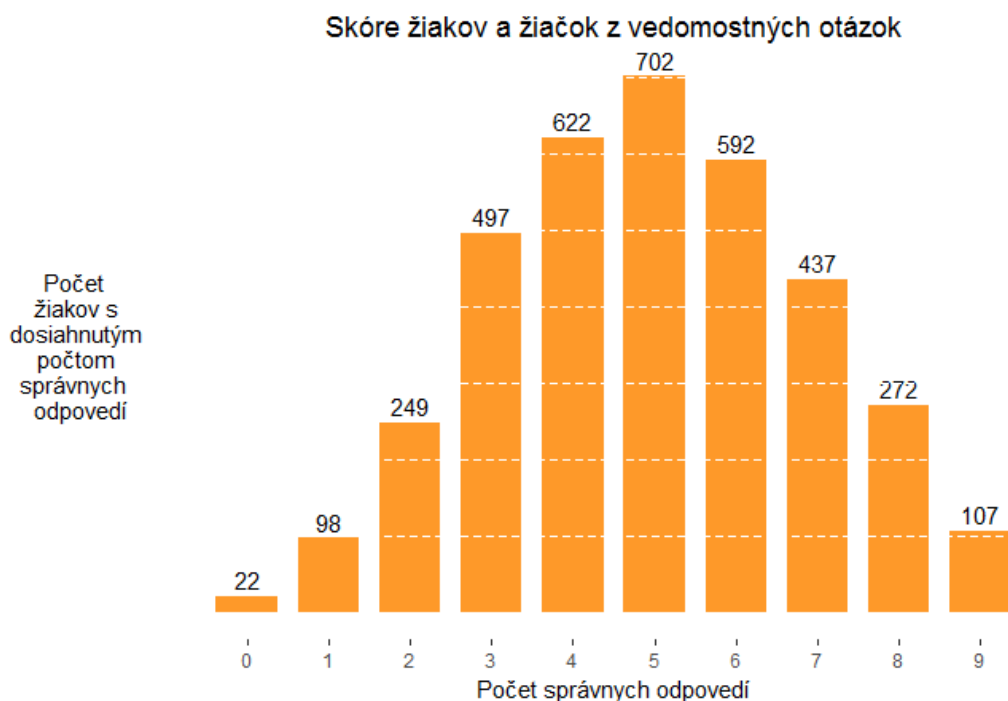
- „postoje voči menšinám“: spriemerované odpovede na všetky postojové otázky týkajúce sa menšín; spoľahlivosť std.alpha = 0.79;
- „vnímaná otvorenosť školy“: spriemerované odpovede na otázky o43, o44, o45; spoľahlivosť std.alpha = 0.76.

V nasledujúcom texte prezentujeme samotné výsledky analýzy zozbieraných údajov, pričom postupne odpovedáme na jednotlivé výskumné otázky uvedené v časti 1.2.

3.2. Aká je vedomostná úroveň žiakov a žiačok stredných škôl?

Priemerné vedomostné skóre predstavovalo 4,96 bodu ($SD = 1,93$) – žiaci a žiačky mohli získať maximálne 9 bodov za správne zodpovedanie všetkých vedomostných otázok a minimálne 0 bodov, pokiaľ nezodpovedali správne ani na jednu vedomostnú otázku. Medián v celom skúmanom súbore dosiahol hodnotu 5 (graf 1).

Graf 1: Skóre žiakov a žiačok z vedomostných otázok

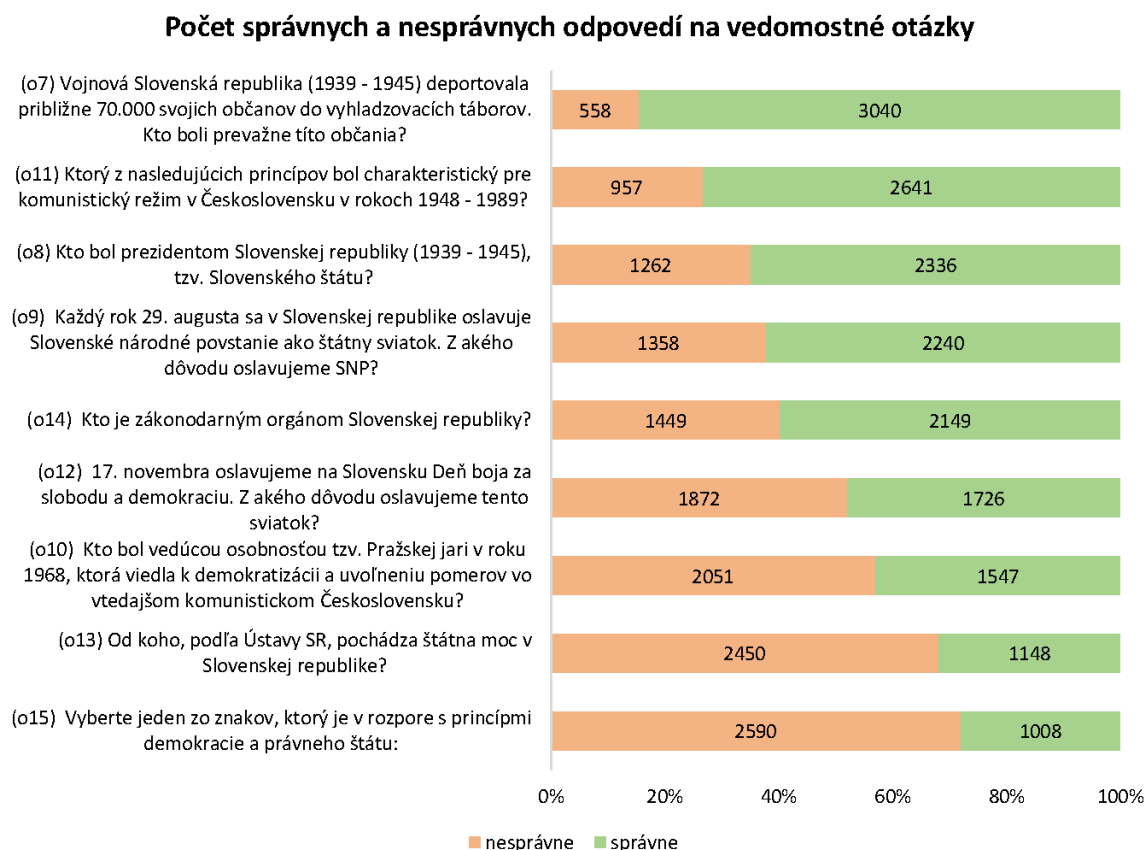

Žiaci a žiačky gymnázií dosiahli priemerné skóre 5,9; žiaci a žiačky SOŠ technických 4,83; žiaci a žiačky SOŠ netechnických 4,45 a žiaci a žiačky SOŠ technických a netechnických 4,28. Žiaci a žiačky prvých ročníkov dosiahli priemerné vedomostné skóre 4,64 bodu, žiaci a žiačky končiacich ročníkov dosiahli priemerné vedomostné skóre 5,3 bodu.

Najmenej problémov (z hľadiska počtu správnych a nesprávnych odpovedí) mali žiaci s otázkou o deportáciách Židov vojnovou Slovenskou republikou (o7). Najviac problémov mali žiaci a žiačky s výberom princípov, ktoré sú v rozpore s demokraciou

a právnym štátom (o15). Počet správnych a nesprávnych odpovedí na vedomostné otázky je zobrazený v grafe 2. Rozloženie odpovedí na jednotlivé vedomostné otázky podľa možností odpovedí uvádzame v prílohe 3.

Graf 2: Počet správnych a nesprávnych odpovedí na vedomostné otázky

Zaujímalo nás tiež, ako súvisia vedomosti z dejepisu a občianskej náuky so známami z týchto predmetov na poslednom vysvedčení. Spearmanov korelačný koeficient medzi z-skóre priemeru známok (vyššie skóre = horšia známka) a z-skóre počtu správnych odpovedí (vyššia hodnota = viac vedomostí) bol $\rho = -0.23$ ($p < 0.000$). Znamená to, že tí žiaci a žiačky, ktorí mali lepšie vedomosti z dejepisu a občianskej náuky, mali aj o niečo lepšie známky. Tento vzťah bol však len slabý.

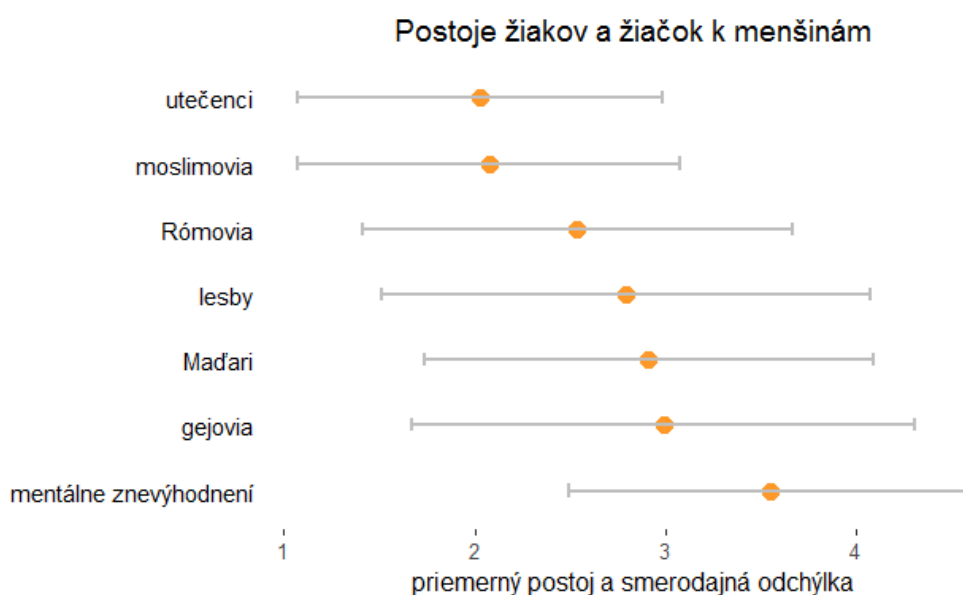
3.3. Aké sú postoje žiakov a žiačok stredných škôl k jednotlivým menšinám?

Ku každej z menšín boli v dotazníku kladené vždy dve otázky vo forme výrokov, voči ktorým mohli žiaci a žiačky vyjadriť svoj postoj na 5-stupňovej Likertovej škále (1 = vôbec nesúhlasím, 5 = úplne súhlasím). Jeden výrok bol formulovaný pozitívne

a druhý negatívne, aby sme vyvážili sugestívne efekty (respondenti/-ky budú odpovedať pozitívnejšie na pozitívne a negatívnejšie na negatívne formulovanú otázku). Odpovede na oba výroky boli pre každého žiaka a žiačku spriemerované a následne boli vypočítané celkové hodnoty za všetkých žiakov a žiačky.

Celkovo najpozitívnejšie postoje mali žiaci a žiačky voči mentálne znevýhodneným, najmenej pozitívne postoje mali voči utečencom a moslimom (graf 3, tabuľka 3).

Graf 3: Postoje žiakov a žiačok k jednotlivým menšinám

Tabuľka 3: Postoje žiakov a žiačok k jednotlivým menšinám – deskriptívne štatistiky

Menšina	Priemer v postojoch (vyššia hodnota = pozitívnejší postoj)	Smerodajná odchýlka (SD)	Medián
mentálne znevýhodnení	3,54	1,05	3,5
gejovia	2,99	1,32	3
Maďari	2,91	1,17	3
lesby	2,79	1,28	3
Rómovia	2,54	1,13	2,5
moslimovia	2,07	1	2
utečenci	2,03	0,95	2

3.4. Existuje vzťah medzi vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky) a druhom školy, na ktorej žiaci a žiačky študujú?

Pri odpovedaní na túto otázku sme porovnávali vedomosti žiakov a žiačok **gymnazií** (počet žiakov = 995) s vedomosťami žiakov a žiačok všetkých **ostatných druhov škôl** (počet žiakov = 2603). Využitý bol mixed effects model, v ktorom boli navštevovaný ročník a škola definované ako skupinové faktory a zaujímal nás efekt školy, ktorú žiak/žiačka navštevuje. Výsledky ukázali, že druh navštevovanej školy hrá pri vedomostiach rolu: žiaci a žiačky gymnazií preukázali (štatisticky signifikantne) vyššie vedomosti ako žiaci a žiačky iných druhov škôl. (Koeficient *B* dosiahol hodnotu -0,67, čo veľmi zjednodušene znamená, že z-skóre⁵ vedomostí bolo v školách iných ako sú gymnáziá nižšie o 0,67).

	Vedomosti (z)		
	<i>B</i>	<i>CI</i>	<i>p</i>
Fixed Parts			
(Intercept)	0.39	0.11 – 0.67	.009
Školy iné ako gymnáziá	-0.67	-0.81 – -0.52	<.001
Random Parts			
σ^2		0.791	
T ₀₀ ,škola		0.082	
T ₀₀ , ročník		0.044	
N _{škola}		95	
N _{ročník}		3	
ICC _{škola}		0.090	
ICC _{ročník}		0.047	
Odpovede		3598	
R ² / Ω_0^2		.227 / .226	

⁵ Ide o štandardizované skóre, ktoré je vyjadrené počtom štandardných odchýlok od priemeru.

3.5. Existuje vzťah medzi postojmi k menšinám a druhom školy, na ktorej žiaci a žiačky študujú?

Pri odpovedaní na túto otázku sme porovnávali postoje žiakov a žiačok **gymnazií** (počet žiakov = 995) s postojmi žiakov a žiačok všetkých **ostatných druhov škôl** (počet žiakov = 2603). Využitý bol mixed effects model, v ktorom boli navštevovaný ročník a škola definované ako skupinové faktory a zaujímal nás efekt školy, ktorú žiak/žiačka navštevuje. Výsledky ukázali, že druh navštevovanej školy hrá pri postojoch k menšinám rolu: žiaci a žiačky gymnazií preukázali (štatisticky signifikantne) pozitívnejšie postoje k menšinám než žiaci a žiačky iných druhov škôl. (Koefficient B dosiahol hodnotu $-0,19$, čo veľmi zjednodušene znamená, že úroveň postojov k menšinám bola v školách iných ako sú gymnáziá nižšia o $0,19$ bodu).

	Postoje k menšinám		
	B	CI	p
Fixed Parts			
(Intercept)	2.83	2.74 – 2.92	<.001
Školy iné ako gymnáziá	-0.19	-0.29 – -0.09	<.001
Random Parts			
σ^2		0.413	
T00,škola		0.037	
T00, ročník		0.001	
N _{škola}		95	
N _{ročník}		3	
ICC _{škola}		0.082	
ICC _{ročník}		0.002	
Odpovede		3598	
R^2 / Ω_0^2		.119 / .115	

3.6. Existuje vzťah medzi vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky) a tým, či žiaci a žiačky navštevujú technické alebo netechnické odbory stredných odborných škôl?

Pri odpovedaní na túto otázku sme porovnávali vedomosti žiakov a žiačok **technických odborov SOŠ** (počet žiakov = 1110) s vedomosťami žiakov a žiačok **netechnických odborov SOŠ** (počet žiakov = 1159). Využitý bol mixed effects model, v ktorom boli navštevovaný ročník a škola definované ako skupinové faktory a zaujímal nás efekt charakteru odboru vzdelávania, v ktorom sa žiak/žiačka vzdeláva (technické vs netechnické odbory SOŠ). Výsledky ukázali, že druh odboru vzdelávania hrá pri vedomostiach rolu: žiaci netechnických odborov SOŠ preukázali (štatisticky signifikantne) nižšie skóre vedomostí než žiaci a žiačky technických odborov SOŠ (Koeficient *B* dosiahol hodnotu -0,20, čo veľmi zjednodušene znamená, že z-skóre vedomostí bolo v netechnických odboroch SOŠ nižšie o 0,20 bodu v porovnaní s technickými odbormi SOŠ).

	Vedomosti (z)		
	B	CI	p
Fixed Parts			
(Intercept)	-0.12	-0.35 – 0.11	.323
SOŠ netechnické	-0.20	-0.35 – -0.04	.027
Random Parts			
σ^2	0.806		
T ₀₀ , škola	0.072		
T ₀₀ , ročníky	0.026		
N _{škola}	61		
N _{ročník}	3		
ICC _{škola}	0.079		
ICC _{ročník}	0.028		
Odpovede	2269		
R ² / Ω_0^2	.131 / .127		

3.7. Existuje vzťah medzi postojmi k menšinám a tým, či žiaci a žiačky navštevujú technické alebo netechnické odbory stredných odborných škôl?

Pri odpovedaní na túto otázku sme porovnávali postoje žiakov a žiačok **technických odborov SOŠ** (počet žiakov = 1110) s postojmi žiakov a žiačok **netechnických odborov SOŠ** (počet žiakov = 1159). Využitý bol mixed effects model, v ktorom boli navštevovaný ročník a škola definované ako skupinovú faktory a zaujímal nás efekt charakteru odboru vzdelávania, v ktorom sa žiak/žiačka vzdeláva (technické vs netechnické odbory SOŠ). Výsledky ukázali, že druh odboru vzdelávania hrá pri postojoch k menšinám rolu: žiaci a žiačky netechnických odborov SOŠ preukázali (štatisticky signifikantne) pozitívnejšie postoje k menšinám než žiaci a žiačky technických odborov SOŠ. (Koeficient B dosiahol hodnotu 0,22, čo veľmi zjednodušene znamená, že úroveň postojov k menšinám bola v netechnických odboroch SOŠ vyššia o 0,22 bodu v porovnaní s technickými odbormi SOŠ).

	Postoje k menšinám		
	B	CI	p
Fixed Parts			
(Intercept)	2.56	2.44 – 2.68	<.001
SOŠ netechnické	0.22	0.11 – 0.32	.005
Random Parts			
σ^2		0.411	
T ₀₀ , škola		0.032	
T ₀₀ , ročníky		0.005	
N _{škola}		61	
N _{ročník}		3	
ICC _{škola}		0.072	
ICC _{ročník}		0.011	
Odpovede		2269	
R ² / Ω_0^2		.126 / .122	

3.8. Existuje vzťah medzi vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky) a tým, kto je zriaďovateľom školy?

Pri odpovedaní na túto otázku sme porovnávali vedomosti žiakov a žiačok škôl, ktoré zriaďuje **štát** (68 škôl, počet žiakov = 2683), **súkromné subjekty** (14 škôl, počet žiakov = 415) alebo **cirkev** (13 škôl, počet žiakov = 500). Využitý bol mixed effects model, v ktorom boli navštevovaný ročník a škola definované ako skupinové faktory a zaujímal nás efekt zriaďovateľa školy, ktorú žiak/žiačka navštevuje (štát vs súkromné subjekty vs cirkev). Medzi zriaďovateľom a úrovňou vedomostí sa nepreukázal (štatisticky signifikantný) vzťah, žiaci a žiačky štátnych škôl mali rovnakú úroveň vedomostí ako žiaci a žiačky súkromných a cirkevných škôl.

	Vedomosti (z)		
	<i>B</i>	<i>CI</i>	<i>p</i>
Fixed Parts			
(Intercept)	-0.09	-0.35 – 0.17	.502
Zriaďovateľ – súkromný	-0.20	-0.45 – 0.04	.112
Zriaďovateľ – cirkev	0.25	-0.00 – 0.50	.056
Random Parts			
σ^2		0.791	
T ₀₀ , škola		0.157	
T ₀₀ , ročník		0.039	
N _{škola}		95	
N _{ročník}		3	
ICC _{škola}		0.159	
ICC _{ročník}		0.040	
Odpovede		3598	
R ² / Ω_0^2		.230 / .228	

3.9. Existuje vzťah medzi postojmi k menšinám a tým, kto je zriaďovateľom školy?

Pri odpovedaní na túto otázku sme porovnávali vedomosti žiakov a žiačok škôl, ktoré zriaďuje **štát** (68 škôl, počet žiakov = 2683), **súkromné subjekty** (14 škôl, počet žiakov = 415) alebo **cirkev** (13 škôl, počet žiakov = 500). Využitý bol mixed effects model, v ktorom boli navštevovaný ročník a škola definované ako skupinové faktory a zaujímal nás efekt zriaďovateľa školy, ktorú žiak/žiačka navštevujú (štát vs súkromné subjekty vs cirkev). Medzi zriaďovateľom a úrovňou postojov sa nepreukázal (štatisticky signifikantný) vzťah, žiaci a žiačky štátnych škôl mali rovnakú mieru tolerancie voči menšinám ako žiaci a žiačky súkromných a cirkevných škôl.

	Postoje k menšinám		
	<i>B</i>	<i>CI</i>	<i>p</i>
Fixed Parts			
(Intercept)	2.67	2.61 – 2.74	<.001
Zriaďovateľ – súkromný	0.06	-0.07 – 0.20	.397
Zriaďovateľ – cirkev	0.09	-0.04 – 0.23	.227
Random Parts			
σ^2		0.413	
T ₀₀ , škola		0.043	
T ₀₀ , ročník		0.001	
N _{škola}		95	
N _{ročník}		3	
ICC _{škola}		0.094	
ICC _{ročník}		0.001	
Odpovede		3598	
R ² / Ω_0^2		.120 / .116	

3.10. Existuje rozdiel vo vedomostiach (z dejepisu a občianskej náuky) medzi žiakmi a žiačkami prvých a končiacich ročníkov?

V tejto analýze sú pod „končiaci ročník“ zaradení žiaci a žiačky 3., 4. a 5. ročníka alebo oktávy. Do analýzy bolo zahrnutých všetkých 3598 žiakov a žiačok, ktorí/ktoré navštevovali 1. ročník ($n = 1895$) alebo končiaci ročník ($n = 1703$).

Rozdiel medzi ročníkmi vo vedomostiach bol analyzovaný pomocou mixed effects modelu, v ktorom bola kontrolovaná príslušnosť ku konkrétnej škole a druh navštevovanej školy. Výsledky modelu ukazujú, že vedomosti v končiacich ročníkoch v porovnaní s prvým ročníkom sú lepšie (pozri prílohu 4). (Koeficient B dosiahol hodnotu 0,34, čo veľmi zjednodušene znamená, že z-skóre vedomostí bolo v končiacich ročníkoch vyššie o 0,34 bodu).

	Vedomosti (z skóre)		
	B	CI	p
Fixed Parts			
(Intercept)	-0.21	-0.53 – -0.11	.229
Končiaci ročník	0.34	0.28 – 0.40	<.001
Random Parts			
σ^2		0.792	
T00, škola		0.086	
T00, druh_školy		0.099	
N _{škola}		95	
N _{druh_školy}		4	
ICC _{škola}		0.088	
ICC _{druh_školy}		0.101	
Odpovede		3598	
R^2 / Ω_0^2		.226 / .225	

3.11. Existuje rozdiel v postojoch k menšinám medzi žiakmi a žiačkami prvých a končiacich ročníkov?

V tejto analýze sú pod „končiaci ročník“ zaradení žiaci a žiačky 3., 4. a 5. ročníka alebo oktávy. Do analýzy bolo zahrnutých všetkých 3598 žiakov a žiačok, ktorí navštevovali 1. ročník ($n = 1895$) alebo končiaci ročník ($n = 1703$).

Rozdiel medzi ročníkmi v postojoch k menšinám bol analyzovaný pomocou mixed effects modelu, v ktorom bola kontrolovaná príslušnosť ku konkrétnej škole a druh navštevovanej školy. Výsledky modelu ukazujú, že príslušnosť k navštevovanému ročníku nesúvisí s úrovňou postojov (len na šiestich školách sú postoje v končiacich ročníkoch pozitívnejšie a na desiatich školách sú negatívnejšie – pozri prílohu 5).

	Postoje k menšinám		
	<i>B</i>	<i>CI</i>	<i>p</i>
Fixed Parts			
(Intercept)	2.71	2.59 – 2.83	<.001
Končiaci ročník	-0.05	-0.10 – -0.01	.051
Random Parts			
σ^2		0.413	
T ₀₀ , škola		0.031	
T ₀₀ , druh_školy		0.012	
N _{škola}		95	
N _{druh_školy}		4	
ICC _{škola}		0.067	
ICC _{druh_školy}		0.027	
Odpovede		3598	
R ² / Ω_0^2		.118 / .114	

3.12. Existuje vzťah medzi regionálnou príslušnosťou školy a vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky)?

Pri odpovedaní na túto otázku sme sledovali súvis úrovne vedomostí žiakov a žiačok s krajskou príslušnosťou ich školy. Využitý bol mixed effects model, v ktorom bola navštevovaná škola definovaná ako náhodný faktor a zaujímal nás efekt kraja – Bratislavský samosprávny kraj predstavoval hodnotu, voči ktorej boli porovnávané ostatné kraje. Krajská príslušnosť školy nemala podľa výsledkov súvis s úrovňou vedomostí žiakov a žiačok.

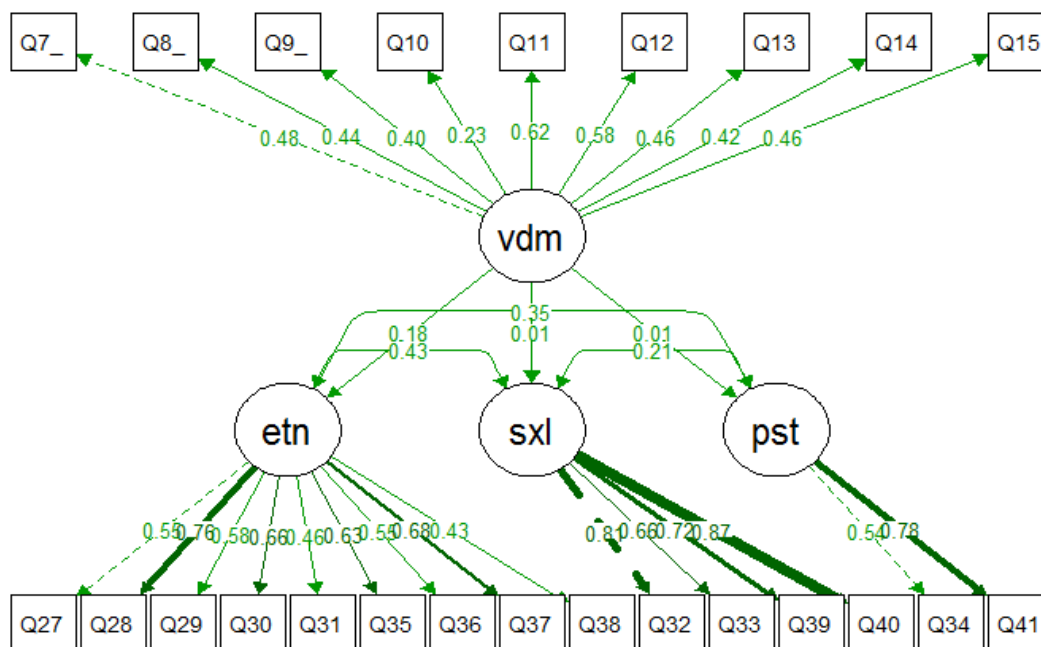
	Vedomosti (z)		
	<i>B</i>	<i>CI</i>	<i>p</i>
Fixed Parts			
(Intercept)	0.03	-0.24 – 0.30	.838
kraj TT	-0.11	-0.47 – 0.25	.559
kraj TN	0.04	-0.32 – 0.40	.818
kraj NR	-0.08	-0.43 – 0.28	.670
kraj ZA	0.19	-0.18 – 0.57	.313
kraj BB	0.06	-0.29 – 0.41	.749
kraj PO	-0.17	-0.53 – 0.19	.357
kraj KE	-0.30	-0.66 – 0.06	.100
Random Parts			
σ^2		0.820	
T_{00} , škola		0.159	
$N_{\text{škola}}$		95	
$ICC_{\text{škola}}$		0.163	
Odpovede		3598	
R^2 / Ω_0^2		.201 / .198	

3.13. Existuje vzťah medzi regionálnou príslušnosťou školy a postojmi k menšinám?

Pri odpovedaní na túto otázku sme sledovali súvis postojov žiakov a žiačok s krajskou príslušnosťou ich školy. Využitý bol mixed effects model, v ktorom bola navštevovaná škola definovaná ako skupinový faktor a zaujímal nás efekt kraja – Bratislavský samosprávny kraj predstavoval hodnotu, voči ktorej boli porovnávané ostatné kraje. Žiaci a žiačky navštevujúci školy mimo Bratislavského kraja mali, s výnimkou tých v Trnavskom kraji, (štatisticky signifikantne) o niečo negatívnejšie postoje k menšinám.

	Postoje k menšinám		
	<i>B</i>	<i>CI</i>	<i>p</i>
Fixed Parts			
(Intercept)	2.91	2.77 – 3.05	<.001
kraj TT	-0.12	-0.30 – 0.07	.221
kraj TN	-0.24	-0.43 – -0.05	.013
kraj NR	-0.26	-0.44 – -0.07	.007
kraj ZA	-0.21	-0.40 – -0.02	.035
kraj BB	-0.26	-0.44 – -0.08	.005
kraj PO	-0.27	-0.45 – -0.08	.006
kraj KE	-0.29	-0.48 – -0.10	.003
Random Parts			
σ^2		0.414	
T ₀₀ , škola		0.037	
N _{škola}		95	
ICC _{škola}		0.081	
Odpovede		3598	
R ² / Ω_0^2		.118 / .114	

3.14. Existuje vzťah medzi vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky) a postojmi žiakov a žiačok k rôznym typom menšín?

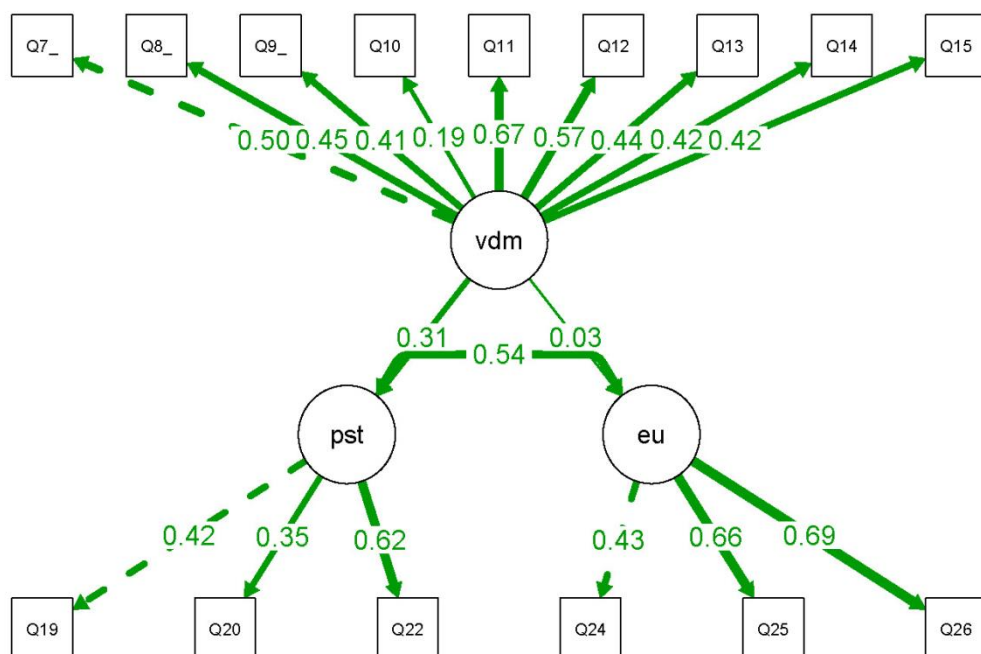
Ako čítať výsledky štruktúrneho modelu?

To, nakoľko je model „dobrý“ (nakoľko sa zhoduje s údajmi, resp. sa k nim približuje), sa štandardne posudzuje podľa dvoch ukazovateľov:

- **RMSEA** (Root Mean Square Error of Approximation): hodnota sa typicky pohybuje medzi 0 a 1. Číslo bližšie 0 znamená lepšiu zhodu s údajmi. Štandardne sa požaduje hodnota pod 0,05.
- **CFI** (Comparative Fit Index): hodnoty CFI bližšie k 1 hovoria o lepšej zhode s údajmi. Za dobrú zhodu sa považuje hodnota nad 0,95; akceptovateľná je hodnota do 0,90.

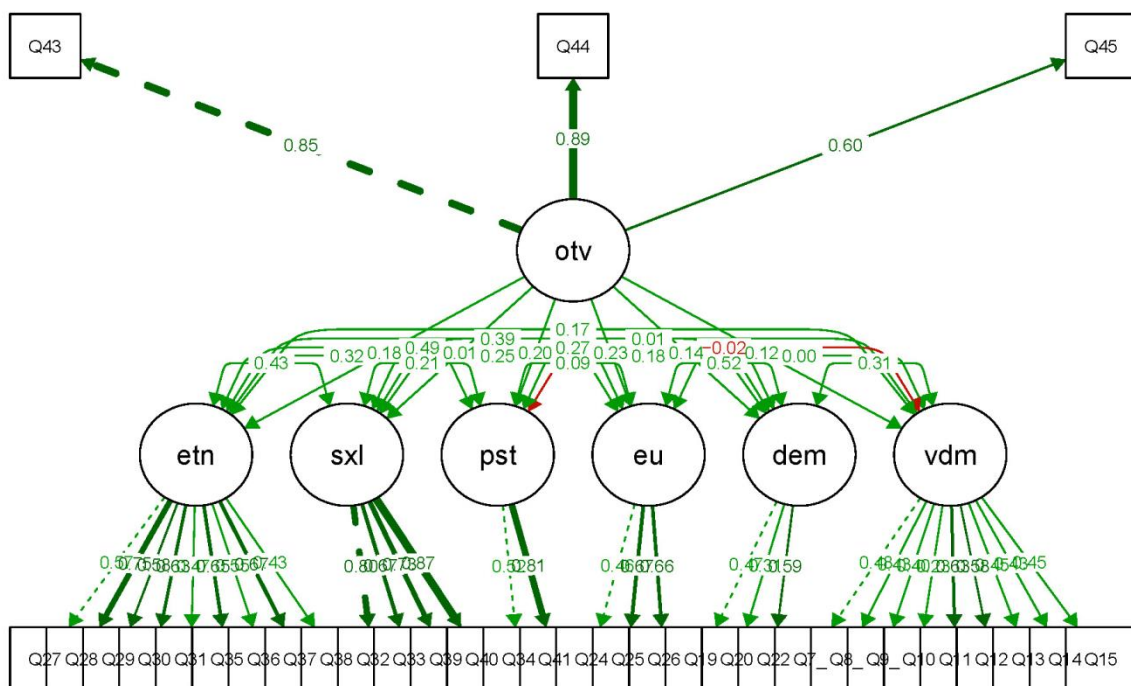
Tento model mal akceptovateľnú zhodu s údajmi (RMSEA = 0,044; CFI = 0,940). Ukázalo sa, že signifikantný ($p = 0.000$) je iba jediný vzťah, a to voči etnickým menšinám (etd. std = 0.184). Žiaci a žiačky s vyššou mierou vedomostí zastávajú tolerantnejšie postoje voči etnickým menšinám, ale nepreukázal sa vzťah medzi vedomosťami a postojmi k sexuálnym menšinám a mentálne znevýhodneným.

3.15. Existuje vzťah medzi vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky) a postojmi žiakov a žiačok k demokracii a postojmi k EÚ?

Vzťah medzi vedomosťami a postojmi k demokracii a k EÚ bol skúmaný prostredníctvom štruktúrneho modelu. Výsledky modelu ukazujú pomerne dobrú zhodu s údajmi (CFI = 0.957, RMSEA = 0.025). Signifikantný vzťah ($p = 0.000$) sa ukázal medzi vedomosťami a postojmi k demokracii (est.std = 0.3). Žiaci a žiačky s vyššou mierou vedomostí zastávajú „pozitívnejšie“ postoje k demokracii. Nepreukázal sa žiadny vzťah medzi vedomosťami a postojmi voči EÚ.

3.16. Existuje vzťah medzi vnímanou otvorenosťou školy pre diskusiu a participáciu a vedomosťami (z dejepisu a občianskej náuky), postojmi k demokracii a postojmi k menšinám?

Vzťah medzi vnímanou otvorenosťou školy, vedomosťami a postojmi k demokracii a k rôznym menšinám bol skúmaný prostredníctvom štruktúrneho modelu. Výsledky modelu ukazujú ešte akceptovateľnú zhodu s údajmi (CFI = 0.941, RMSEA = 0.037). Signifikantný vzťah ($p = 0.000$) sa ukázal medzi vnímanou otvorenosťou školy a postojmi k etnickým menšinám (est.std = 0.18), k mentálne znevýhodneným (est.std = 0.205), k demokracii (est.std = 0.14) a k EÚ (est.std = 0.228). To znamená, že čím viac vnímali žiaci a žiačky svoju školu ako otvorenú pre demokraciu a participáciu, tým pozitívnejšie boli ich postoje k etnickým menšinám, mentálne znevýhodneným a k EÚ. Signifikantný bol aj vzťah medzi vnímanou otvorenosťou školy a vedomosťami (est.std = 0.125) – čím viac bola škola vnímaná ako otvorená, tým lepšie žiaci a žiačky odpovedali na vedomostné otázky. Medzi vnímanou otvorenosťou školy a postojmi k sexuálnym menšinám sa signifikantný vzťah neukázal.

3.17. Aké faktory súvisia s postojmi žiakov a žiačok k menšinám?

Vzťah medzi viacerými faktormi a postojmi k menšinám bol testovaný prostredníctvom viacúrovňového mixed effects modelu, v ktorom vieme kontrolovať aj (skupinový) efekt príslušnosti ku škole. „Nulový“ model, kde sa pozeráme iba na (skupinový) efekt príslušnosti ku škole, ukazuje, že rozdiely na úrovni škôl zodpovedajú za 10 % variancie v dátach (VPC = 0.10). Model aj s ďalšími vysvetľujúcimi premennými ukazuje vplyv príslušnosti ku škole na úrovni 2 % (VPC = 0.027).

V „plnom“ modeli testujeme vzťah medzi postojmi k menšinám a: vnímanou otvorenosťou školy (z-score), pohlavím žiaka/žiačky, postojmi voči EÚ (z-score), postojmi voči demokracii (z-score), počtom uvedených zdrojov informácií o politike a dejinách (z-score), uvedením kníh medzi zdrojmi informácií o politike alebo dejinách, dosiahnutými vedomosťami (počet správnych odpovedí na otázky, z-score), vekom, druhom navštevovanej školy a krajskou príslušnosťou školy.

	Postoje k menšinám		
	<i>B</i>	<i>CI</i>	<i>p</i>
Fixed Parts			
(Intercept)	2.91	2.67 – 3.15	<.001
Vnímaná otvorenosť školy (z)	0.04	0.02 – 0.06	<.001
Pohlavie (žena)	0.15	0.10 – 0.20	<.001
Postoje voči EÚ (z)	0.16	0.14 – 0.19	<.001
Postoje k demokracii (z)	0.09	0.07 – 0.11	<.001
Počet využívaných informačných zdrojov (z) (priemer počtu pre politiku a dejiny)	-0.01	-0.03 – 0.01	.407
Knihy uvedené medzi informačnými zdrojmi (hodnoty 0-1-2)	0.13	0.09 – 0.17	<.001
Vedomosti (z)	0.04	0.02 – 0.07	<.001
Vek	-0.01	-0.02 – 0.01	.305
Druh školy – SOŠ technická	-0.07	-0.16 – 0.02	.114
Druh školy – SOŠ netechnická	0.02	-0.06 – 0.11	.615

Druh školy – tech aj netech	0.02	-0.11 – 0.14	.804
kraj TT	-0.14	-0.27 – -0.00	.046
kraj TN	-0.24	-0.37 – -0.11	<.001
kraj NR	-0.21	-0.34 – -0.08	.002
kraj ZA	-0.20	-0.34 – -0.06	.004
kraj BB	-0.25	-0.38 – -0.11	<.001
kraj PO	-0.27	-0.41 – -0.14	<.001
kraj KE	-0.27	-0.40 – -0.13	<.001
Random Parts			
σ^2		0.362	
T _{00, QID2_TEXT}		0.014	
N _{QID2_TEXT}		95	
ICC _{QID2_TEXT}		0.037	
Odpovede		3598	
R ² / Ω_0^2		.222 / .221	

Dôležitosť jednotlivých faktorov v modeli môžeme porovnať prostredníctvom Beta koeficientov. Výsledky ukazujú, že najdôležitejším faktorom súvisiacim s úrovňou postojov voči menšinám je **krajská príslušnosť školy**. Bratislavský kraj predstavoval hodnotu, voči ktorej boli porovnávané ostatné kraje. Ak všetky ostatné faktory ostávajú konštantné, žiaci a žiačky navštevujúci školy mimo Bratislavského kraja mali, s výnimkou tých v Trnavskom kraji, (štastisticky signifikantne) o niečo negatívnejšie postoje k menšinám.

Medzi ďalšie dôležité faktory patria **postoje voči EÚ** (ak všetky ostatné faktory ostávajú konštantné, tak žiaci/žiačky s pozitívnejším postojom k EÚ majú aj mierne pozitívnejší postoj k menšinám), **pohlavie** (respondentky zastávajú tolerantnejšie postoje ako respondenti) a **uviedenie knihy medzi zdrojmi** informácií o politike a dejinách (tí, ktorí medzi informačnými zdrojmi uviedli knihu, majú zároveň pozitívnejšie postoje k menšinám než tí, ktorí ju neuviedli). O niečo menej dôležité sa, ako faktory súvisiace s úrovňou postojov voči menšinám, ukázali byť postoje k demokracii, úroveň vedomostí z dejepisu a občianskej náuky a vnímaná otvorenosť školy pre demokraciu a participáciu.

Druh navštevovanej školy nehral v tomto modeli rolu, neukázali sa (štastisticky signifikantné) rozdiely medzi štúdiom na gymnázium a v inom druhu školy. Gymnázium

v modeli predstavuje základ, voči ktorému sa ostatné druhy škôl porovnávajú – z tohto dôvodu nie je v tabuľke uvedené. Žiaci a žiačky gymnázií však v porovnaní so žiakmi a žiačkami technických i netechnických odborov SOŠ medzi zdrojmi informácií o dejinách častejšie uvádzali knihu (príloha 3).

4. Závery

Ak majú slovenské školy pripravovať budúcich občanov, ktorí majú aspoň minimálnu mieru tolerance voči rôznym skupinám ľudí v menšinovom postavení, bude potrebné prehodnotiť základné parametre nastavenia a fungovania ich vzdelávacích a výchovných funkcií. Zistenia tohto výskumu môžu prispieť k upriamaniu pozornosti na niektoré kľúčové otázky: Aký má byť obsah učiva? Aké hodnoty má podporovať vyučovací proces? V akom prostredí má samotné vzdelávanie a výchova k hodnotám prebiehať?

Vedomosti z dejepisu a občianskej náuky u testovaných žiakov a žiačok majú značné rezervy. Avšak vzťah medzi ich vedomosťami a postojmi nie je jednoznačný. Celkovo síce platí, že lepšie vedomosti súvisia s pozitívnejšími postojmi k demokracii a tolerantnejšími postojmi k etnickým menšinám. Tento vzťah sa potvrdil v prípade žiakov a žiačok gymnázií, ktorí majú lepšie vedomosti a sú zároveň tolerantnejší voči menšinám ako žiaci a žiačky iných druhov škôl. Lepšie vedomosti gymnazistov možno vysvetliť vyššou dotáciou pre dejepis a občiansku náuku počas celého obdobia štúdia. Na druhej strane, žiaci a žiačky technických odborov SOŠ majú síce lepšie vedomosti než žiaci a žiačky netechnických odborov, ale sú zároveň menej tolerantní. Podobne, hoci majú žiaci a žiačky končiacich ročníkov vo všeobecnosti lepšie vedomosti ako prváci a prváčky, ich postoje sú spravidla rovnaké. Napokon, hoci sme nezistili regionálne rozdiely vo vedomostiach z dejepisu a občianskej náuky, žiaci a žiačky navštevujúci školy mimo Bratislavského kraja mali (s výnimkou tých v Trnavskom kraji) o niečo negatívnejšie postoje k menšinám.

Hoci žiaci a žiačky s vyššou mierou vedomostí zastávajú tolerantnejšie postoje voči etnickým menšinám, nepreukázal sa žiadny vzťah medzi vedomosťami a postojmi k sexuálnym menšinám či mentálne znevýhodneným. Samotný školský zákon v časti „Princípy výchovy a vzdelávania“ a „Ciele výchovy a vzdelávania“ viackrát zmieňuje orientáciu na takú výchovu a vzdelávanie, ktorá povedie k porozumeniu medzi národnostnými a etnickými skupinami a zároveň explicitne uvádza, že pri výchove a vzdelávaní sa zakazuje poskytovanie alebo sprístupňovanie takých informácií, ktoré by mohli viesť k podnecovaniu národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti. (Zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon)... 245/2008). Uvedené princípy a ciele sa stali súčasťou nielen obsahu predmetov dejepis, občianska výchova, geografia, ale aj prierezovej témy Multikultúrna výchova, čo môže vysvetľovať pozitívny vzťah medzi vedomosťami a postojmi žiakov a žiačok k etnickým menšinám.

Z druhej strany, hoci školský zákon sa odvoláva na nevyhnutnosť získať a posilňovať úctu k ľudským právam a základným slobodám a zásadám ustanoveným v Dohovore

o ochrane ľudských práv a základných slobôd a zakazuje akékoľvek podnecovanie k formám intolerancie, akceptácia sexuálnych menšín v ňom pokrytá explicitne nie je (Zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon)...245/2008). Postavenie sexuálnych minorít je iba okrajovo zahrnuté v učebných osnovách prierezovej témy Výchova k manželstvu a rodičovstvu (Štátny pedagogický ústav, 2011b). Existuje teda jediný kurikulárny dokument, kde sa táto téma prierezovým spôsobom okrajovo rieši. Samotný obsah tejto prierezovej témy navyše sprostredkujú učitelia a učiteľky, ktorí nie sú odborne dostatočne pripravení viesť so žiakmi diskusie na témy postavenia sexuálnych menšín v spoločnosti. Metodicko-pedagogické centrum od roku 2011 ponúklo učiteľom iba dva programy kontinuálneho vzdelávania k tejto téme (Výchova k manželstvu a rodičovstvu v práci pedagogického zamestnanca; Výchova k manželstvu a rodičovstvu a etike intímnych vzťahov), ktoré absolvovalo iba 44 učiteľov a učiteľiek (Metodicko-pedagogické centrum, 2017). Absencia konkrétneho formulovaného obsahu výchovy a vzdelávania, vrátane definovania cieľov tejto výchovy vo vzťahu k vnímaniu sexuálnych menšín, a nedostatočná podpora pripravenosti učiteľov a učiteľiek na to, aby tieto ciele napĺňali, môže posilňovať vplyv mimoškolského prostredia na získavanie informácií a formovanie postojov k príslušníkom a príslušníckam sexuálnych menšín.

Zistenie o nejednoznačnosti vzťahu medzi vedomosťami a postojmi k menšinám by malo byť brané do úvahy pri akejkoľvek diskusii o zvyšovaní časovej dotácie pre dejepis a občiansku náuku. Táto diskusia by preto mala zároveň hľadať odpoveď na otázku, aké hodnoty majú (nielen) dejepis a občianska náuka sprostredkovať. Dôležité faktory, ktoré súvisia s postojmi žiakov a žiačok k menšinám, boli pozitívne postoje k EÚ a k demokracii – žiaci a žiačky s pozitívnejším postojom k EÚ a k demokracii mali aj mierne pozitívnejší postoj k menšinám. Hoci Štátny vzdelávací program obsahuje prierezové témy ako je Multikultúrna výchova či Osobnostný a sociálny rozvoj (Štátny pedagogický ústav, 2011a), vzdelávací proces sa dominantne zameriava na získavanie predmetovo špecifických vedomostí a v podstatne menšej miere na rozvíjanie názorov, postojov a hodnôt (Drál', Findor, 2016; Mistrík, 2017). Pre relevantné predmety, navyše, nie je dostatok kvalifikovaných učiteľov (Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, 2014). Napokon, učitelia nemajú k dispozícii dosť kvalitných didaktických materiálov, ktoré by boli vytvorené na základe systematického mapovania potrieb ich cieľových užívateľov, respektíve na príprave ktorých by sa samotní učitelia aj podieľali (Drál', Galanská, Návojský, 2014; Drál', Findor, 2016).

Výskum takisto upozornil na tri ďalšie faktory, ktorým treba venovať pozornosť pri diskusiách o skvalitňovaní výchovy a vzdelávania na školách.

Po prvé, rod je významný prediktor medziskupinových postojov – žiačky zastávali tolerantnejšie postoje ako žiaci. To je v súlade so zisteniami iných štúdií na Slovensku – chlapci mali negatívnejšie postoje voči Rómom a iným stigmatizovaným skupinám

ako dievčatá (Hradiská, Ritomský, 2007; Bieliková et al, 2013) a v zahraničí – rod vystupoval ako významný determinant medzikultúrnych postojov medzi adolescentmi ($n = 16\,847$) zo siedmich európskych krajín (Higdon, 2015). Aj samotné rozdiely v postojoch k menšinám medzi jednotlivými druhmi škôl môžu byť rodovo podmienené: gymnáziá, ktorých žiaci a žiačky boli tolerantnejší ako žiaci a žiačky iných druhov škôl, navštevovalo viac dievčat. Technické odbory SOŠ, ktorých žiaci a žiačky boli menej tolerantní ako žiaci a žiačky netechnických odborov, navštevovalo viac chlapcov (príloha 3).

Tieto zistenia sú v súlade s psychologickými štúdiami, ktoré ukazujú, že treba venovať pozornosť aj takým vysvetleniam predsudkov, ktoré sú založené na individuálnych a osobnostných charakteristikách, avšak vždy vo vzťahu k situačným faktorom (Hodson, Dhont, 2015). Výsledky nášho výskumu naznačujú, že takýmito situačnými faktormi sú napríklad kultúrny kapitál žiakov a žiačok, či organizačné faktory súvisiace s vnútorným prostredím konkrétnej školy.

Po druhé, žiaci a žiačky, ktorí medzi zdrojmi, z ktorých čerpajú informácie o politike alebo dejinách uviedli knihu, zastávali pozitívnejšie postoje k menšinám než tí a tie, ktorí knihu neuviedli ako informačný zdroj. Ako sme uviedli v úvode, výskum CVEK-u ukázal, že najpozitívnejší postoj ku kultúrnej odlišnosti prejavili tí žiaci a žiačky, ktorí najviac dôverovali informáciám, ktoré si prečítali v knihách (Gallová Kriglerová, Kadlečíková 2009). Podobne Oľga Zápotočná vo svojich prácach opakovane poukazuje na to, že existuje pozitívny vzťah medzi čitateľskou a občianskou gramotnosťou (napr. Zápotočná, 2015). Otázkou zostáva, akými spôsobmi (napr. čitateľskými krúžkami) môže škola okrem ostatných socializačných činiteľov (napr. rodiny) prispievať k zveľaďovaniu čitateľskej gramotnosti, ktorá predstavuje jeden z prvkov kultúrneho kapitálu.

Ďalším faktorom, ktorý súvisí s kultúrnym kapitálom, je regionálna príslušnosť školy. Žiaci a žiačky navštevujúci školy mimo Bratislavského a Trnavského samosprávneho kraja mali o niečo negatívnejšie postoje k menšinám. Naše dáta nám neumožňujú vysvetliť toto zistenie, ktoré má komplexné ekonomické, historické, kultúrne i hodnotové súvislosti (Krivý, Feglová, Balko, 1996).

Po tretie, kvalita vedomostí a postoje testovaných žiakov a žiačok takisto súviseli s priaznivými organizačnými faktormi. Čím viac je škola vnímaná ako otvorená pre demokraciu a participáciu, tým majú jej žiaci a žiačky lepšie vedomosti, pozitívnejšie postoje k etnickým menšinám, mentálne znevýhodneným a k EÚ. Ako upozornili Ivan Lukšík a Oľga Zápotočná (2010), školy, ktoré vytvárajú stimulujúce prostredie pre diskusiu a participáciu svojich žiakov a žiačok, môžu plniť úlohu modelu demokratickej spoločnosti. Takáto kultúra školy umožňuje svojim žiakom a žiačkam získať základné občianske kompetencie.

Súčasný vzdelávanie je postavené na koncepcii, že získané vedomosti majú viesť k vytvoreniu hodnotových postojov. Ak teda chýbajú poznatky, je ťažké budovať

postoje. Náš výskum však ukázal, že samotné vedomosti len v menšej miere než iné faktory súvisia s postojmi, a to dokonca aj v tých prípadoch, keď je téma dostatočne spracovaná v kurikule. Môže to znamenať, že škola zastala niekde v polovici cesty: zabezpečila prenos informácií, ale nevybudovala postoje.

V súvislosti s narastajúcou podporou extrémizmu sa na Slovensku diskutuje o zvyšovaní časových dotácií pre dejepis a občiansku náuku, či o zavedení exkurzií do Osvienčimu, ktoré by mali žiakov a žiačky scitlivovať v otázkach tolerancie a spolunažívania. Doposiaľ však neexistujú empirické štúdie, ktoré by preukázali opodstatnenosť a efektívnosť podobného typu iniciatív pri znižovaní podpory extrémizmu na slovenských školách. Zistenia nášho výskumu môžu ponúknuť empirický základ pre následné rigorózne testovanie vzdelávacích intervencií, ktorých cieľom je zlepšovanie spolunažívania a vzájomného rešpektu medzi rôznymi skupinami slovenskej spoločnosti.

5. Odporúčania

Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu SR

- Pri formulovaní odporúčaní pre vzdelávacie politiky je potrebné brať do úvahy tak školské, ako aj mimoškolské (regionálna príslušnosť školy, rodinné prostredie, predchádzajúce postoje žiakov) faktory. Na rôznorodosť týchto faktorov môže úspešne reagovať individualizácia výchovy a vzdelávania, čo si vyžiada predovšetkým posilnenie schopnosti učiteľov uskutočňovať pedagogickú diagnostiku.
- Pre posilnenie tolerance žiakov voči ľuďom odlišnej sexuálnej orientácie je nevyhnutné inovovať základné dokumenty (Štátny vzdelávací program vrátane učebných osnov Výchovy k manželstvu a rodičovstvu) a zabezpečiť prípravu učiteľov minimálne vedúcu k „odtabuizovaniu“ danej témy a následne k akceptácii tejto menšiny.
- Pre posilnenie tolerance žiakov voči ľuďom s rôznymi formami zdravotného znevýhodnenia, vrátane mentálneho postihnutia, je nevyhnutné vytvoriť podmienky pre úspešné inkluzívne vzdelávanie.

Metodicko-pedagogickému centru, riaditeľom škôl

- Regionálna príslušnosť školy najsilnejšie súvisí s mierou tolerance voči menšinám. Pri tomto poznaní by škola mala byť ešte výkonnejšia čo do ovplyvňovania tolerance žiakov a žiačok. V tomto kontexte je žiaduce špecificky koncipovať programy kontinuálneho vzdelávania vo vzťahu k regionálnej príslušnosti škôl.
- Rovnako v tomto kontexte je potrebné špecifickým spôsobom zacieliť pozornosť na formovanie hodnotových postojov žiakov a žiačok prostredníctvom školských vzdelávacích programov, vrátane zaradenia špecifických podporných aktivít.

ŠPÚ, riaditeľom škôl

- V rovnakej miere je potrebné kultivovať postoje žiakov a žiačok voči EÚ a ich postoje k demokracii, čo znamená, že v obsahu a cieľoch vzdelávacích programov oboch úrovní (štátny vzdelávací program a školský vzdelávací program) je potrebné posilniť prepojenie vzťahu medzi demokraciou a európskym integračným projektom.
- Je potrebné naučiť žiakov a žiačky hodnotiť aktuálne spoločensko-politické procesy racionálne z aspektu súboru základných práv a slobôd obsiahnutých v Ústave Slovenskej republiky (napríklad právo na azyl cudzincom prenasledovaným za uplatňovanie politických práv a slobôd), a tým zamedziť

osvojovaní si populistických a extrémistických postojov k súčasným migračným vlnám smerujúcim do Európy. V tomto kontexte je nevyhnutné zmeniť paradigmu "občianskeho" vzdelávania tak, aby žiaci a žiačky vnímali základné práva a slobody nie ako súbor neupotrebitelných pravidiel, ale ako etalón posudzovania spoločenského diania.

- Je dôležité kultivovať kultúrny kapitál žiakov a žiačok, aj prostredníctvom podpory knižnej kultúry a čitateľskej gramotnosti predovšetkým na úrovni školy, pričom je žiaduce, aby do tohto procesu boli zapojení aj rodičia žiakov.
- Skutočnosť, že existuje vzťah medzi vedomosťami a postojmi k menšinám, je potrebné zobrať do úvahy pri skvalitňovaní výučby dejepisu a občianskej náuky, ďalšie predmety, ktoré majú vplyv na formovanie hodnotového sveta nevynímajúc. Obzvlášť, keď výskum zistil iba nepatrný rozdiel medzi vedomosťami žiakov a žiačok prvého ročníka a končiacich ročníkov.
- Je potrebné kultivovať demokratické prostredie školy, ktoré sa ukázalo byť pri formovaní postojov voči menšinám rovnako dôležitým faktorom ako vedomosti, čo v praxi znamená nevyhnutnosť považovať žiakov a žiačky za partnerov v diskusii, ktorým je umožnené participovať na fungovaní školy.

Použitá literatúra

Baboš, P., Világi, A., Oravcová, V. (2016). *Spoločenské problémy, politické (ne)riešenia: Voľby 2016*. Bratislava: Stimul.

Bahna, M., Klobucký, R. (2015). Slovenská verejnosť a utečenci v decembri 2015. Tlačová správa Sociologického ústavu SAV.
http://www.sociologia.sav.sk/cms/uploaded/2297_attach_tlacova_sprava_SU_SAV2_1122015.pdf [otvorené 17. 2. 2017]

Bahna, M., Klobucký, R. (2016). Slovenská verejnosť a utečenecká kríza po roku: utečencov sa menej obávame, stále im však chceme pomáhať len v úplne nevyhnutných prípadoch. Tlačová správa Sociologického ústavu SAV.
http://www.sociologia.sav.sk/cms/uploaded/2506_attach_tlacova_sprava_utecenci_2016.pdf [otvorené 17. 2. 2017]

Bieliková, M. et al. (2013). Prejavy intolerancie a násilia u žiakov základných a stredných škôl na Slovensku. In R. Štefančík et al. *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU.

Blaščák, F., Gyárfášová, O., Hlavinka, J., Vrzgulová, M. (2013). Slovenský vojnový štát a holokaust v kolektívnej pamäti slovenskej spoločnosti.
http://www.ivo.sk/buxus/docs/vyskum/subor/vysledky_prieskumu_slovensky_vojnovy_stat.pdf [otvorené 17. 5. 2016]

De Groof, S., Elchardus, M., Franck, E., Kavadis, D. (2008). The influence of civic knowledge versus democratic school experiences on ethnic tolerance of adolescents: A multilevel analysis. Nepublikovaný rukopis.
http://www.iea.nl/sites/default/files/irc//IRC2008_DeGroof_Elchardus_etal.pdf [otvorené 27. 2. 2017]

Drál' P., Findor, A. (2016). Teachers as researchers? Assessing impact of pedagogical interventions on pupils' attitudes, *Human Affairs*, 26(3), 271-287.

Drál' P., Galanská, N., Návojský, A. (Eds.). (2014). *Kvalita alebo kvantita? Zisťovanie postojoyých zmien v globálnom vzdelávaní a multikultúrnej výchove*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku.

European Commission (2015). *Special Eurobarometer 437: Discrimination in the EU in 2015*. <http://dx.doi.org/10.2838/325154> [otvorené 17. 2. 2017]

Farkašová, E. et al. (2011). *(Ne)tolerancia a diskriminácia – postoje a skúsenosti mládeže Spiša*. Košice: MVO Proxima.

Gallová Kriglerová, E., Kadlečíková, J. (2009). *Kultúrna rozmanitosť a jej vnímanie žiakmi základných škôl na Slovensku*. Bratislava: Open Society Foundation.

Gallová Kriglerová, E., Kadlečíková, J. (2012). *Verejná mienka v oblasti pravicového extrémizmu. Výskumná správa*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti.

Galston, W. A. (2001). Political knowledge, political engagement, and civic education. *Annual Review of Political Science*, 4(1), 217–234.
doi:10.1146/annurev.polisci.4.1.217

Gniewosz, B., Noack, P. (2008). Classroom climate indicators and attitudes towards foreigners. *Journal of Adolescence*, 31(5), 609–624.
doi:10.1016/j.adolescence.2007.10.006

Gyárfášová, O., Slosiarik, M. (2016). Voľby do NR SR 2016: Čo charakterizovalo voličov. *Working Papers in Sociology*, 1.
http://www.sociologia.sav.sk/pdf/Working_Papers_in_Sociology_012016.pdf
[otvorené 17. 2. 2017]

Hardoš, P. (2016). Politické vzdelávanie v liberálnej demokracii. *Ostium*, 12(4),
Retrieved from <http://www.ostium.sk/sk/politicke-vzdelavanie-v-liberalnej-demokracii/>

Herek, G.M. (1984). Attitudes toward lesbians and gay men: A factor analytic study. *Journal of Homosexuality*, 10 (1/2), 39-51.

Higdon, J. D. (2015). *Measuring and Modeling Intercultural Attitudes Among Adolescents Across Europe: A Multi-Level, Multiple-Group Analysis Examining Student Attitudes, Intergroup Contact, and School Climate*. Doctoral dissertation, Harvard Graduate School of Education. Retrieved from <http://nrs.harvard.edu/urn-3:HUL.InstRepos:16461055> [otvorené 27. 2. 2017]

Hodson, G., Dhont, K. (2015). The person-based nature of prejudice: Individual difference predictors of intergroup negativity. *European Review of Social Psychology*, 26(1), 1-42. doi: 10.1080/10463283.2015.1070018

Hradiská, E., Ritomský, A. (2007). *Spôsoby trávenia voľného času v súvislosti so sebahodnotením mládeže a postojmi k extrémizmu*. Bratislava: Národné osvetové centrum.

Isac, M. M. (Ed.). (2016). *Tolerance through education: Mapping the determinants of young people's attitudes towards equal rights for immigrants and ethnic/racial minorities in Europe*.

https://crell.jrc.ec.europa.eu/sites/default/files/files/JRC96514_CRELL_External_study_report_tolerance_education.pdf [otvorené 27. 2. 2017]

Isac, M. M., Maslowski, R., Creemers, B., van der Werf, G. (2013). The contribution of schooling to secondary-school students' citizenship outcomes across countries. *School Effectiveness and School Improvement: An International Journal of Research, Policy and Practice*, 25(1), 29–63. doi:10.1080/09243453.2012.751035

Kotvanová, A., Chaloupka, V., Münchnerová, L. (2009): *Vnímanie ľudských práv a zásady rovnakého zaobchádzania u dospelaj populácie v SR (záverečná správa z výskumu)*. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva.

Kövérová, E. (2016). *Školy ako pozitívne deviantné systémy*. *Pedagogika.sk*, 7, 77-102.

Krivý, V., Feglová, V. Balko, D. (1996). *Slovensko a jeho regióny: sociokultúrne súvislosti volebného správania*. Bratislava: Nadácia Médiá.

Kusá, Z., Kostlán, D., Rusnáková, J. (2010). *Ethnic differences in education in Slovakia: Community study*. *EDUMIGROM community studies*. Budapest: Central European University.

Lášticová, B., Andraščíková, S. (2016). Sociálne reprezentácie Rómov a utečencov: analýza voľných asociácií. In J. Kanovská Halamová, Ed., *Komunitná psychológia na Slovensku 2016: zborník z 3. ročníka vedeckej konferencie Komunitná psychológia na Slovensku 2016* (s. 53-59). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave vo Vydavateľstve UK pre Ústav aplikovanej psychológie, FSEV UK.

https://fses.uniba.sk/fileadmin/fsev/uap/dokumenty/2016_17/1_Zbornik_Komunitna_psychologia_na_Slovensku_2016.pdf [otvorené 17. 2. 2017]

Lukšík, I., Zápotočná, O. (2010). Kultúra školy a občianska participácia. In J. Plichtová (ed.), *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku: teória a realita* (s. 333-356). Bratislava: Veda.

Metodicko-pedagogické centrum (2017). Zoznam akreditovaných vzdelávacích programov. <http://www.mpc-edu.sk/vzdelavacia-cinnost/zoznam-akreditovanych-vzdelavacich-programov> [otvorené 28. 3. 2017]

Mesežnikov, G. (2016). Problematika migrácie a utečencov na Slovensku v rokoch 2015 – 2016: spoločenská atmosféra, verejná mienka, politickí aktéri. In M. Hlinčíková, G. Mesežnikov (Eds.) *Otvorená krajina alebo nedobytná pevnosť? Slovensko, migranti a utečenci* (s. 113-152). Bratislava, Praha: Inštitút pre verejné otázky, Heinrich-Böll-Stiftung.

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR (2014). *Zisťovanie kvalifikovanosti pedagogických zamestnancov a odbornosti vyučovania podľa stavu k 31. 01. 2014*. Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. <https://www.minedu.sk/data/files/4172.pdf> [otvorené 21. 3. 2017]

Mistrík, E. (2017, 9. 2.). Naše školstvo prehráva boj s extrémizmom. <https://mistrík.blog.sme.sk/c/446869/nase-skolstvo-prehrava-zapas-s-extremizmom.html> [otvorené 17. 2. 2017]

Mlýnek, J. (2012). Príčiny rastu radikalizácie a agresivity určitých skupín obyvateľstva. Výskumná správa. Bratislava: Akadémia policajného zboru. www.minv.sk/?policia&subor=152830 [otvorené 27. 2. 2017]

Popper, M., Petrjánošová, M. (2016). Do we know what we are asking? Individual and group cognitive interviews. *Human Affairs*, 26(3), 253-270.

Raabe, T., Beelmann, A. (2011). Development of ethnic, racial, and national prejudice in childhood and adolescence: A multinational meta-analysis of age differences. *Child Development*, 82(6), 1715–1737. doi:10.1111/j.1467-8624.2011.01668.x

Rosinský, R. (2009). *Etnické postoje učiteľov, študentov a žiakov I. stupňa ZŠ (s akcentom na rómsku etnickú skupinu)*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.

Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D., Losito, B. (2010). *ICCS 2009 international report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary students in 38 countries*. Amsterdam: IEA.

Slovenský archív sociálnych dát. <http://sasd.sav.sk/sk/>

Slovíková, M. (2012). Vzor tolerantného správania mladých ľudí v rodine a v škole: výskum názorov a postojov žiakov. Bratislava: Ústav informácií a prognóz školstva.

Šramová, B., Poliaková, E. (2010). Multikultúrna edukácia v školách. In B. Šramová et al., *Tolerancia a intolerancia v spoločnosti* (s. 55-64). Bratislava: Melius.

Štátna školská inšpekcia (2016a). *Správa o stave a úrovni výchovy a vzdelávania k ľudským právam v základnej škole v školskom roku 2015/2016 v SR*. Bratislava: Štátna školská inšpekcia.

https://www.ssiba.sk/admin/fckeditor/editor/userfiles/file/Dokumenty/SPRAVY/2016/S_S_LP_ZS_15_16.pdf [otvorené 17. 2. 2017]

Štátna školská inšpekcia (2016b). *Správa o stave a úrovni výchovy a vzdelávania k ľudským právam v strednej škole v školskom roku 2015/2016 v SR*. Bratislava: Štátna školská inšpekcia.

https://www.ssiba.sk/admin/fckeditor/editor/userfiles/file/Dokumenty/133_142_SS_L_P.pdf [otvorené 17. 2. 2017]

Štátny pedagogický ústav (2011a). Štátny vzdelávací program.

<http://www.statpedu.sk/clanky/statny-vzdelavaci-program> [otvorené 17. 2. 2017]

Štátny pedagogický ústav (2011b). *Výchova k manželstvu a rodičovstvu. Učebné osnovy*. http://www.statpedu.sk/sites/default/files/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/vychova_k_manzelstvu.pdf [otvorené 27. 3. 2017]

Vašečka, M. (2002). Vzťah majority k Rómom. In M. Vašečka (Ed.), *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku* (s. 335-351). Bratislava: Inštitút pre verejné otázky.

Velšic, M. (2016). *Mladí v kyberpriestore: šance a riziká pre demokraciu*. Bratislava: IVO. http://www.ivo.sk/buxus/docs/publikacie/subory/Mladi_v_kyberpriestore.pdf [otvorené 17. 2. 2017]

Vzdelávací štandard Matematika pre ÚSOV technické a Matematika pre ÚSOV netechnické. ww9.siov.sk/svp-na-sos-pre-vseobecne-vzdelavanie/21653s [otvorené 18. 4. 2017]

Zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov 245/2008 účinný od 01.09.2016 do 31.08.2017.

<http://zakony.judikaty.info/predpis/zakon-245/2008> [otvorené 28. 3. 2017]

Zápotočná, O. (2015). Občianska gramotnosť a možnosti jej rozvíjania v etickej, jazykovej a literárnej výchove. In Z. Danišková (Ed.), *Výchova k občianstvu na primárnom stupni* (s. 140-183), Trnava: Vydavateľstvo Typy Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko TU a VEDY, vyd. SAV.

Zdroje použité pri štatistických analýzach

Bates, D., Maechler, M., Bolker, B., Walker, S. (2015). Fitting Linear Mixed-Effects Models Using lme4. Journal of Statistical Software, 67(1), 1-48.
doi:10.18637/jss.v067.i01.

Bryer, J., Speerschneider, K. (2016). likert: Analysis and Visualization Likert Items. R package version 1.3.5., <https://CRAN.R-project.org/package=likert>

Dowle, M., Srinivasan, A. (2017). data.table: Extension of `data.frame`. R package version 1.10.4. <https://CRAN.R-project.org/package=data.table>

Dragulescu, A. A. (2014). xlsx: Read, write, format Excel 2007 and Excel 97/2000/XP/2003 files. R package version 0.5.7. <https://CRAN.R-project.org/package=xlsx>

Epskamp, S., Stuber, S. (2017). semPlot: Path Diagrams and Visual Analysis of Various SEM Packages' Output. R package version 1.1. <https://CRAN.R-project.org/package=semPlot>

Christensen, R. H. B. (2015). ordinal - Regression Models for Ordinal Data. R package version 2015.6-28., <http://www.cran.r-project.org/package=ordinal/>

Lüdtke D. (2017). _sjPlot: Data Visualization for Statistics in Social Science_. R package version 2.3.1, <https://CRAN.R-project.org/package=sjPlot>

R Core Team (2017). R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. <https://www.R-project.org/>

Revelle, W. (2017) psych: Procedures for Personality and Psychological Research, Northwestern University, Evanston, Illinois, USA, <https://CRAN.R-project.org/package=psych>, Version = 1.7.3.

Rosseel, Y. (2012). lavaan: An R Package for Structural Equation Modeling. Journal of Statistical Software, 48(2), 1-36., <http://www.jstatsoft.org/v48/i02/>

Wickham, H. (2017). tidyr: Easily Tidy Data with 'spread()' and 'gather()' Functions. R package version 0.6.1. <https://CRAN.R-project.org/package=tidyr>

Wickham, H. (2009). ggplot2: Elegant Graphics for Data Analysis. New York: Springer-Verlag.

Wickham, H., Francois, R. (2016). dplyr: A Grammar of Data Manipulation. R package version 0.5.0. <https://CRAN.R-project.org/package=dplyr>

Prílohy

Príloha 1: Dotazník ŠŠI

Q1 Prosím, napíš prístupové heslo:

Q2 Milá žiačka, milý žiak, tento dotazník slúži na zistenie tvojich poznatkov a postojov k dejinám, politike a k rôznym spoločenským skupinám. Prosím, pozorne si prečítaj otázky a vyjadri sa ku každej z nich. Dotazník je anonymný a všetky informácie, ktoré nám poskytnieš, sú dôverné a budú použité len na výskumné účely.

Q3 Prosím, uveď kód školy:

Q4 Prosím, uveď v akom odbore sa vzdelávaš:

- ☐ 3-ročný študijný odbor (1)
- ☐ študijný odbor (2)

Q5 Prosím, uveď ročník, do ktorého chodíš:

- ☐ 1. ročník (1)
- ☐ 3. ročník (2)
- ☐ 4. ročník (3)
- ☐ 5. ročník (4)
- ☐ oktáva (5)

Q6 V nasledujúcich otázkach sa ťa budeme pýtať na tvoje vedomosti.

Q7 Prosím, odpovedz na nasledujúcu otázku tak, že označíš len jednu odpoveď. Vojnová Slovenská republika (1939 – 1945) deportovala približne 70.000 svojich občanov do vyhladzovacích táborov. Kto boli prevažne títo občania?

- ☐ Maďari (1)
- ☐ Židia (2)
- ☐ Slováci (3)
- ☐ Rusíni (4)
- ☐ Česi (5)
- ☐ neviem (6)

Q8 Prosím, odpovedz na nasledujúcu otázku tak, že označíš len jednu odpoveď. Kto bol prezidentom Slovenskej republiky (1939 – 1945), tzv. Slovenského štátu?

- ☐ Andrej Hlinka (1)
- ☐ Alexander Mach (2)
- ☐ Jozef Tiso (3)
- ☐ Gustáv Husák (4)
- ☐ Emil Hácha (5)
- ☐ neviem (6)

Q9 Prosím, odpovedz na nasledujúcu otázku tak, že označíš len jednu odpoveď. Každý rok 29. augusta sa v Slovenskej republike oslavuje Slovenské národné povstanie ako štátny sviatok. Z akého dôvodu oslavujeme SNP?

- ☐ obyvatelia Slovenska povstali proti Červenej armáde (1)
- ☐ obyvatelia Slovenska povstali proti Maďarom (2)
- ☐ obyvatelia Slovenska povstali proti demokratickému režimu, ktorý bol spojencom USA (3)
- ☐ obyvatelia Slovenska povstali proti autoritárskemu režimu, ktorý bol spojencom nacistického Nemecka (4)
- ☐ neviem (5)

Q10 Prosím, odpovedz na nasledujúcu otázku tak, že označíš len jednu odpoveď. Kto bol vedúcou osobnosťou tzv. Pražskej jari v roku 1968, ktorá viedla k demokratizácii a uvoľneniu pomerov vo vtedajšom komunistickom Československu?

- ☐ Klement Gottwald (1)
- ☐ Gustáv Husák (2)
- ☐ Alexander Dubček (3)
- ☐ Vasil Biľak (4)
- ☐ Jan Palach (5)
- ☐ neviem (6)

Q11 Prosím, odpovedz na nasledujúcu otázku tak, že označíš len jednu odpoveď. Ktorý z nasledujúcich princípov bol charakteristický pre komunistický režim v Československu v rokoch 1948 – 1989?

- ☐ náboženská sloboda (1)
- ☐ sloboda slova (2)
- ☐ vláda jednej strany (3)
- ☐ sloboda zhromažďovania (4)
- ☐ vláda viacerých strán (5)
- ☐ neviem (6)

Q12 Prosím, odpovedz na nasledujúcu otázku tak, že označíš len jednu odpoveď. 17. novembra oslavujeme na Slovensku Deň boja za slobodu a demokraciu. Z akého dôvodu oslavujeme tento sviatok?

- ☐ obyvatelia Československa so zbraňou v ruke povstali proti komunistickému režimu (1)
- ☐ obyvatelia Československa pokojným spôsobom vystúpili proti komunistickému režimu (2)
- ☐ obyvatelia Československa so zbraňou v ruke povstali proti demokratickému režimu (3)
- ☐ obyvatelia Československa pokojným spôsobom vystúpili proti demokratickému režimu (4)
- ☐ neviem (5)

Q13 Prosím, odpovedz na nasledujúcu otázku tak, že označíš len jednu odpoveď. Od koho, podľa Ústavy SR, pochádza štátna moc v Slovenskej republike?

- ☐ od občanov (1)

- ☐ od národa (2)
- ☐ od politikov (3)
- ☐ od médií (4)
- ☐ od podnikateľov (5)
- ☐ neviem (6)

Q14 Prosím, odpovedz na nasledujúcu otázku tak, že označíš len jednu odpoveď. Kto je zákonodarným orgánom Slovenskej republiky?

- ☐ Národná rada SR (1)
- ☐ Najvyšší súd SR (2)
- ☐ Ústavný súd SR (3)
- ☐ prezident (4)
- ☐ premiér (5)
- ☐ neviem (6)

Q15 Prosím, odpovedz na nasledujúcu otázku tak, že označíš len jednu odpoveď. Vyberte jeden zo znakov, ktorý je v rozpore s princípmi demokracie a právneho štátu:

- ☐ nezávislosť súdnictva (1)
- ☐ suverenita ľudu (2)
- ☐ nositeľmi moci sú občania (3)
- ☐ štátne orgány môžu konať všetko, čo im zákon nezakazuje (4)
- ☐ štátne orgány môžu robiť iba to, čo im zákon povoľuje (5)
- ☐ sloboda prejavu (6)
- ☐ neviem (7)

Q16 V nasledujúcich otázkach sa ťa budeme pýtať na tvoje názory.

Q17 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Vojnová Slovenská republika (1939 – 1945) nemala morálne právo na existenciu, keďže deportovala 70.000 svojich občanov do vyhladzovacích táborov.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q18 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. V SNP mnohí občania povstali proti vláde, ktorá tvrdila, že obhajuje záujmy Slovákov, pričom bola nedemokratická a podporovala hitlerovské Nemecko. Ľudia by mali povstať proti vlastnému štátu, ak je nedemokratický.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q19 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Obmedzenie základných práv a slobôd (sloboda prejavu, zhromažďovania a pohybu) za socializmu bolo dostatočne vyvážené sociálnymi istotami (zaručená práca a bývanie).

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ plne súhlasím (5)

Q20 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Vláda jednej strany (komunistickej strany) za socializmu potláčala slobodnú politickú diskusiu a vďaka tomu mohla lepšie riadiť štát.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q21 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Podľa niektorých definícií je demokracia vláda väčšiny. Víťaz volieb môže urobiť čokoľvek bez ohľadu na názor menšiny.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q22 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Diktatúra dokáže lepšie zabezpečiť poriadok v štáte než demokracia a preto je lepším spôsobom riadenia štátu.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q23 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Je jedno, akú má krajina vládu, tento svet aj tak ovládajú zákulisné záujmové skupiny.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q24 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. V záujme zachovania mieru a blahobytu v Európe je potrebné, aby sme o niektorých otázkach nerozhodovali sami, ale spoločne s ostatnými krajinami Európskej únie.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q25 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Slovensko by sa malo politicky viac prikláňať k Rusku ako k Európskej únii.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q26 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Slovensku by sa dalo lepšie, ak by nebolo členskou krajinou EÚ.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q27 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Slováci majú mať v Slovenskej republike väčšie práva ako ostatné národnosti a etnické skupiny.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q28 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Slovensko by malo prijímať viac utečencov než doteraz.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q29 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Štát by mal prijať opatrenia na zníženie pôrodnosti Rómov.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)

- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q30 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Úrady na Slovensku by mali dovoliť výstavbu moslimských náboženských a kultúrnych centier (mešít).

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q31 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Príslušníci maďarskej menšiny by na verejnosti (na úradoch, v obchode) nemali mať dovolené hovoriť po maďarsky.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q32 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Mali by byť prijaté zákony, ktoré umožnia dvom dospelým ženám uzavrieť manželstvo.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q33 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Homosexuálnym mužom by nemalo byť dovolené učiť v škole.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q34 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Štát by mal v školách podporovať zaraďovanie mentálne postihnutých detí medzi ostatné deti.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q35 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Slovensko poskytuje utečencom až priveľa pomoci a podpory.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q36 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Rómske deti by mali byť zaradované do tried spolu s ostatnými žiakmi.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q37 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Moslimovia žijúci na Slovensku by mali byť viac kontrolovaní štátom než ostatní ľudia.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q38 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Maďari žijúci na Slovensku si zaslúžia podporu pre svoje kultúrne aktivity (napr. školy, divadlá, folklórne súbory).

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q39 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Rastúci počet lesbických žien naznačuje pokles morálky na Slovensku.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q40 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Je v poriadku, ak sa dvaja dospelí muži na verejnosti držia za ruky.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)

- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q41 Prosím, na škále označ, do akej miery súhlasíš alebo nesúhlasíš s nasledujúcim tvrdením. Prekážalo by mi, ak by som mal/-a spolužiaka/spolužiačku, ktorý/-á je mentálne postihnutý/-á.

- ☐ vôbec nesúhlasím (1)
- ☐ čiastočne nesúhlasím (2)
- ☐ ani nesúhlasím, ani súhlasím (3)
- ☐ čiastočne súhlasím (4)
- ☐ úplne súhlasím (5)

Q42 V nasledujúcich otázkach sa ťa budeme pýtať na tvoje skúsenosti zo školy.

Q43 Prosím, v odpovediach na nasledujúcu otázku zaškrtni jednu možnosť, ktorá najlepšie zodpovedá tvojej skúsenosti. Moje učiteľky a moji učitelia mi umožňujú v škole vyjadriť svoj názor.

- ☐ nikdy mi to neumožňujú (1)
- ☐ niekedy mi to umožňujú (2)
- ☐ väčšinou mi to umožňujú (3)
- ☐ vždy mi to umožňujú (4)

Q44 Prosím, v odpovediach na nasledujúcu otázku zaškrtni jednu možnosť, ktorá najlepšie zodpovedá tvojej skúsenosti. Moje učiteľky a moji učitelia mi v škole umožňujú diskutovať o mojich názoroch.

- ☐ nikdy mi to neumožňujú (1)
- ☐ niekedy mi to umožňujú (2)
- ☐ väčšinou mi to umožňujú (3)
- ☐ vždy mi to umožňujú (4)

Q45 Prosím, v odpovediach na nasledujúcu otázku zaškrtni jednu možnosť, ktorá najlepšie zodpovedá tvojej skúsenosti. Moje učiteľky a moji učitelia mi v škole umožňujú podieľať sa na rozhodnutiach, ktoré prispievajú k zlepšeniu práce školy.

- ☐ nikdy mi to neumožňujú (1)
- ☐ niekedy mi to umožňujú (2)
- ☐ väčšinou mi to umožňujú (3)
- ☐ vždy mi to umožňujú (4)

Q46 Prosím, teraz uveď aj pár informácií o sebe.

Q47 Z akého zdroja/akých zdrojov prevažne čerpáš informácie o dejinách? (Prosím, označ jeden alebo viac zdrojov.)

- ☐ televízia, rozhlas (1)
- ☐ noviny a časopisy (aj elektronické verzie) (2)
- ☐ knihy (3)
- ☐ škola (4)

- ☐ webové stránky (5)
- ☐ sociálne siete (napr. Facebook) (6)
- ☐ kamaráti (7)
- ☐ rodina (8)
- ☐ iné zdroje (prosím, uveď aké): (9) _____

Q48 Z akého zdroja/akých zdrojov prevažne čerpáš informácie o politike? (Prosím, označ jeden alebo viac zdrojov.)

- ☐ televízia, rozhlas (1)
- ☐ noviny a časopisy (aj elektronické verzie) (2)
- ☐ knihy (3)
- ☐ škola (4)
- ☐ webové stránky (5)
- ☐ sociálne siete (napr. Facebook) (6)
- ☐ kamaráti (7)
- ☐ rodina (8)
- ☐ iné zdroje (prosím, uveď aké): (9) _____

Q49 Aké je tvoje pohlavie?

- ☐ muž (1)
- ☐ žena (2)

Q50 Koľko máš rokov?

Q51 V akom meste/akej obci bývaš?

Q52 Akú známku si mal/-a z dejepisu na poslednom vysvedčení?

- ☐ 1 – výborný (1)
- ☐ 2 – chváľitebný (2)
- ☐ 3 – dobrý (3)
- ☐ 4 – dostatočný (4)
- ☐ 5 – nedostatočný (5)

Q53 Akú známku si mal/-a z občianskej náuky na poslednom vysvedčení?

- ☐ 1 – výborný (1)
- ☐ 2 – chváľitebný (2)
- ☐ 3 – dobrý (3)
- ☐ 4 – dostatočný (4)
- ☐ 5 – nedostatočný (5)
- ☐ absolvoval (6)

Príloha 2: Celkový počet testovaných žiakov a žiačok v zbere dát podľa krajov, druhu školy a ročníka

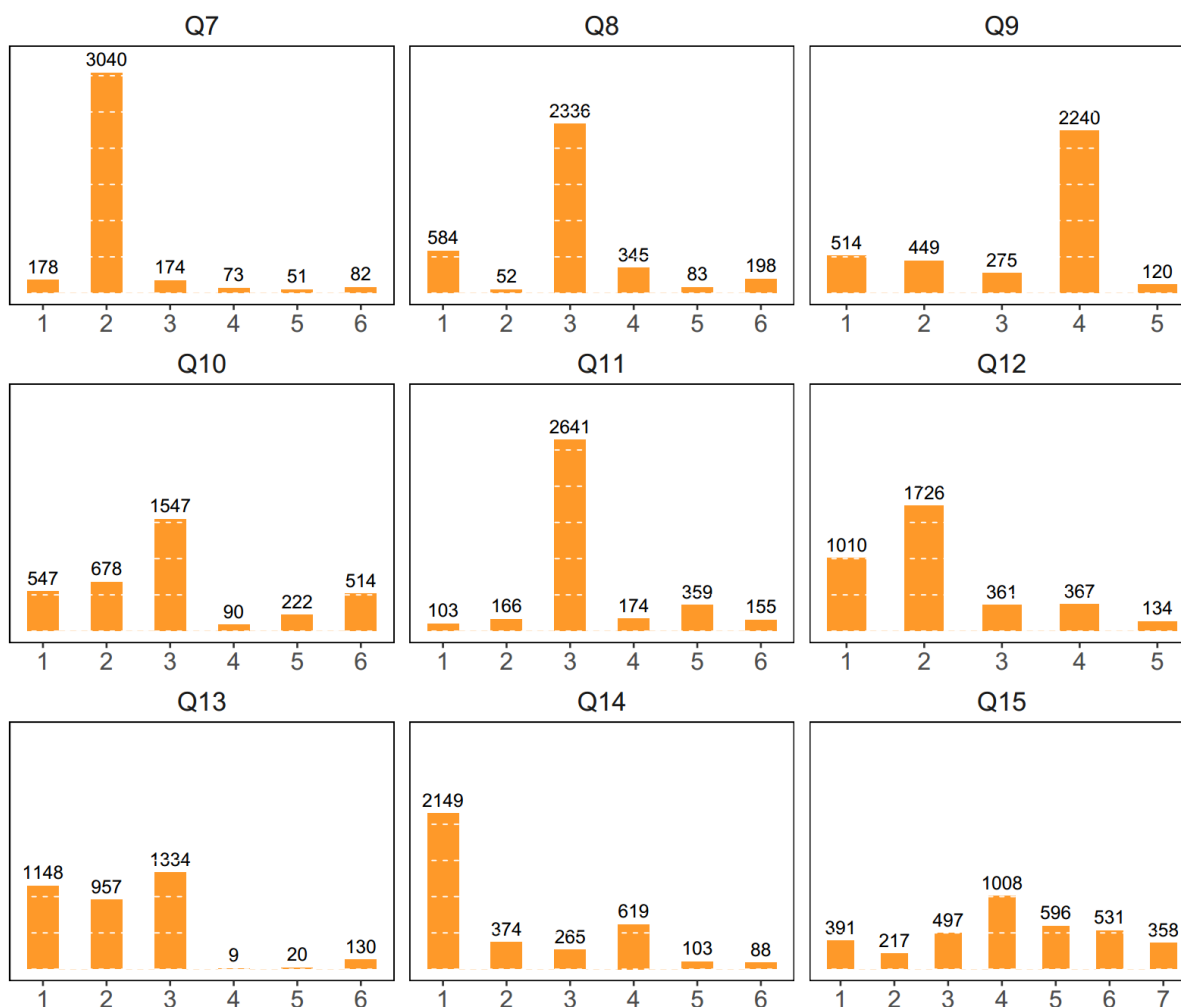
Kraj	Gymnázia				Stredné odborné školy				Počet žiakov celkom
	školy	1. ročník	končiaci	Počet žiakov	školy	1. ročník	končiaci	Počet žiakov	
BA	3	50	41	91	7	123	109	232	323
TT	3	79	61	140	9	158	158	316	456
TN	4	79	53	132	8	153	144	297	429
NR	3	53	69	122	10	214	181	395	517
ZA	3	76	54	130	7	150	137	287	417
BB	4	88	69	157	10	167	165	332	489
PO	3	72	64	136	9	203	181	384	520
KE	3	63	53	116	9	187	171	358	474
SR	26	560	464	1024	69	1355	1246	2601	3625

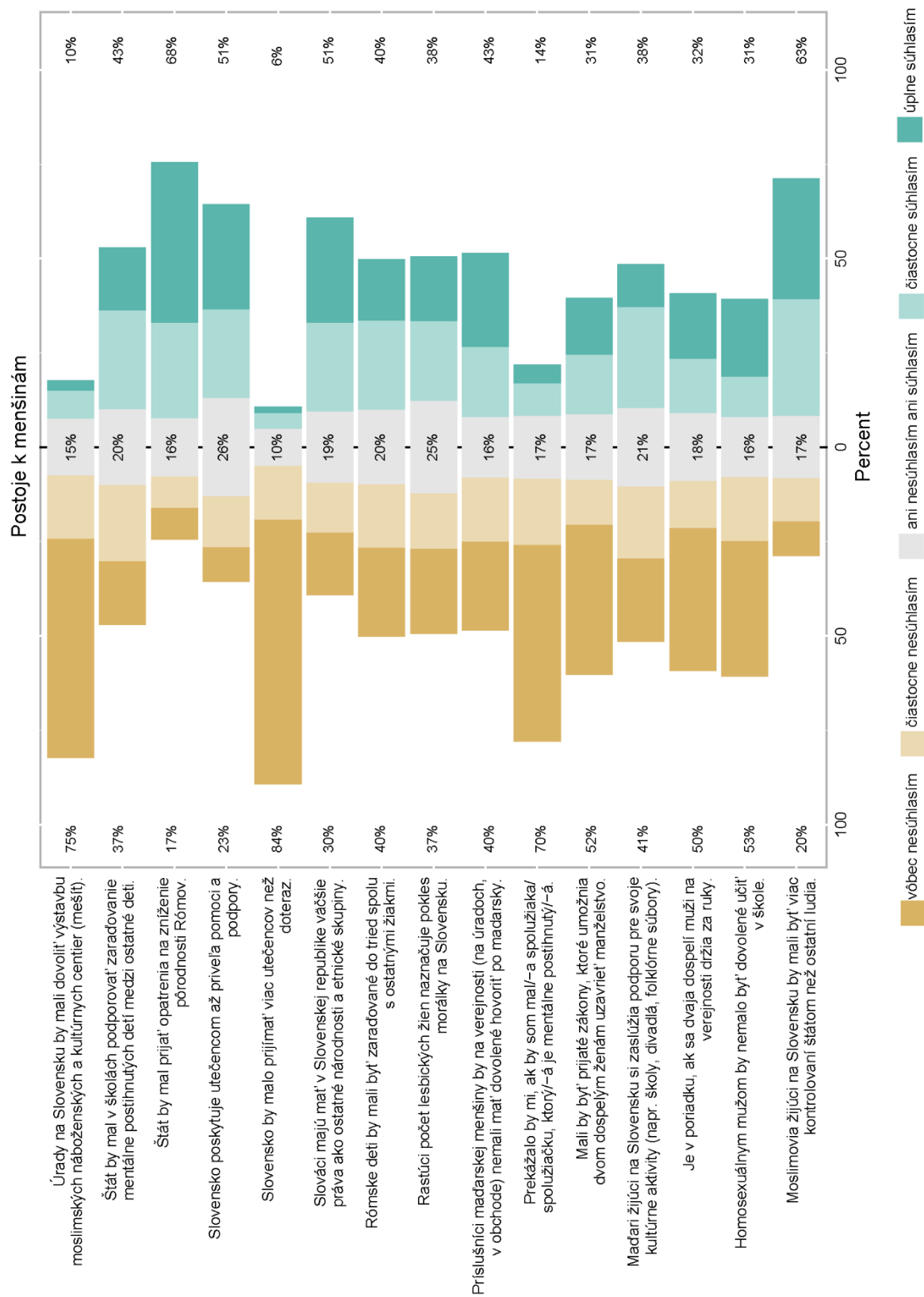
Príloha 3: Deskriptívne štatistiky

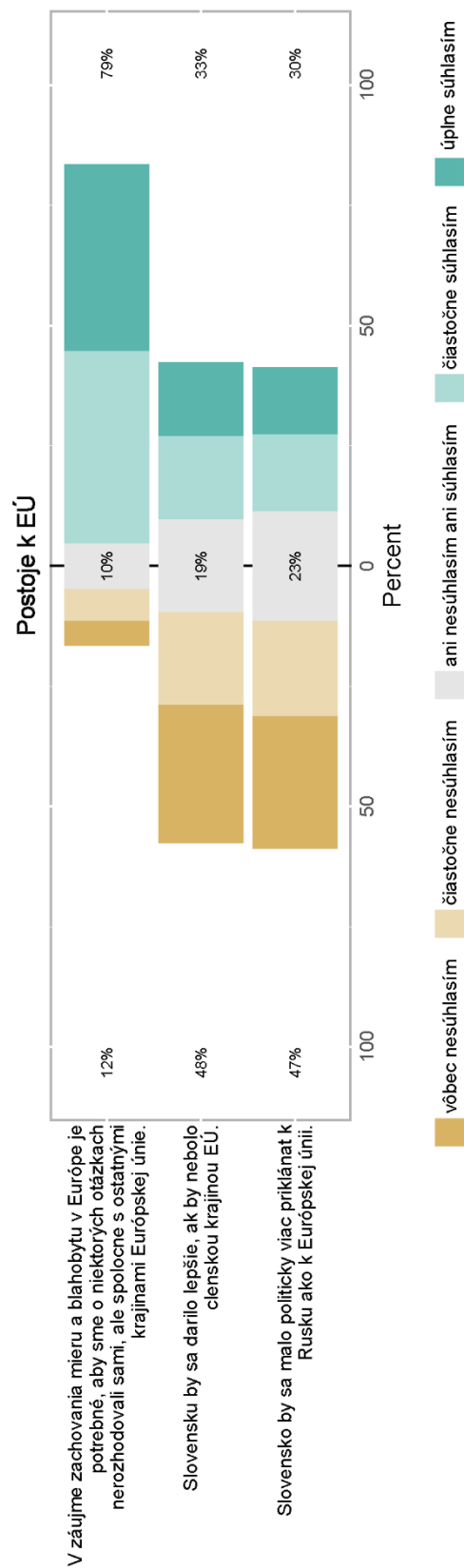
Analyzované druhy škôl podľa pohlavia

Druh školy	Počet žiakov	Počet žiačok
gymnázium	411	584
SOŠ technická	939	171
SOŠ netechnická	306	854
technické aj netechnické	182	152

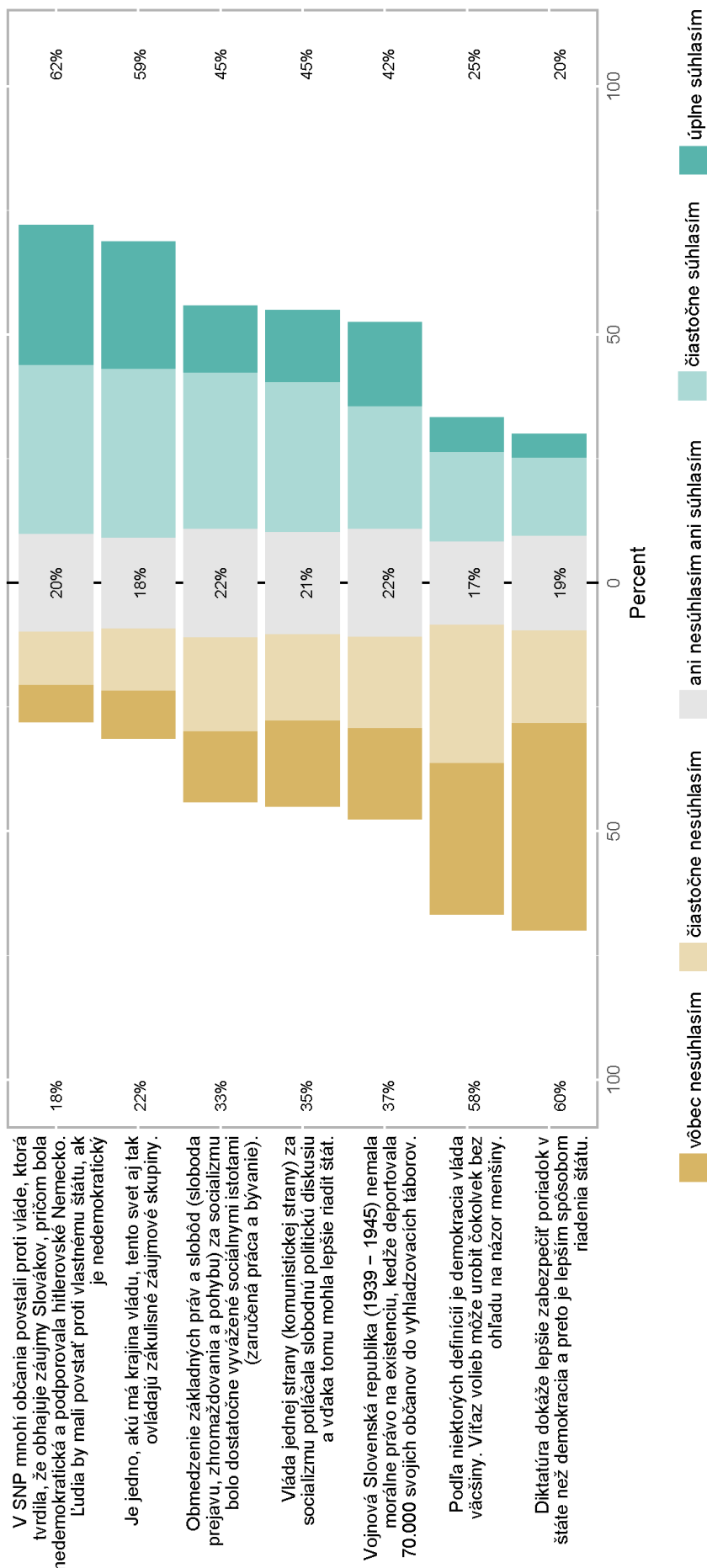
Odpovede na vedomostné otázky – jednotlivé možnosti

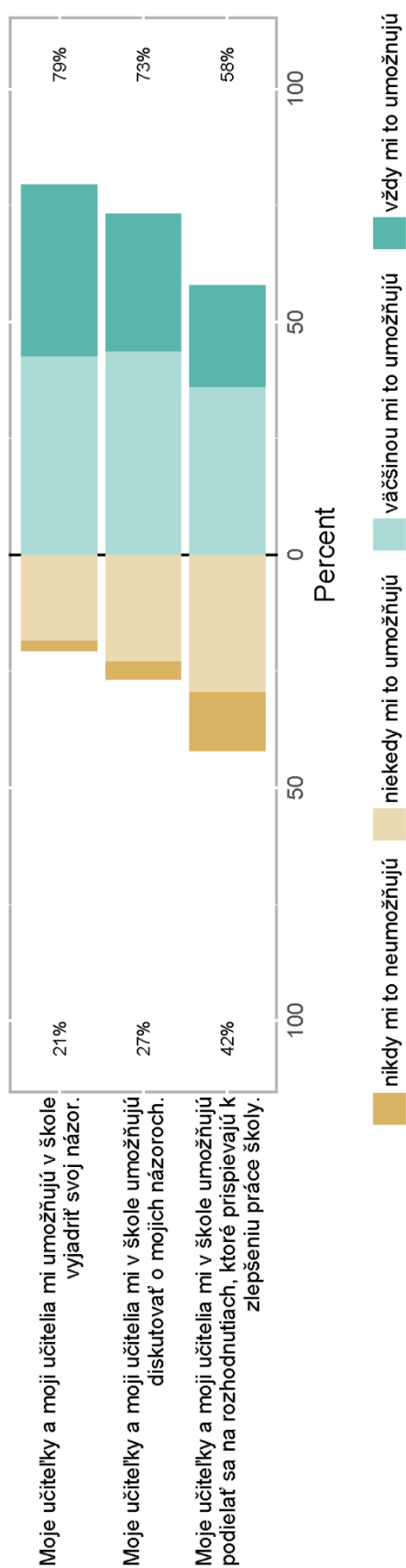

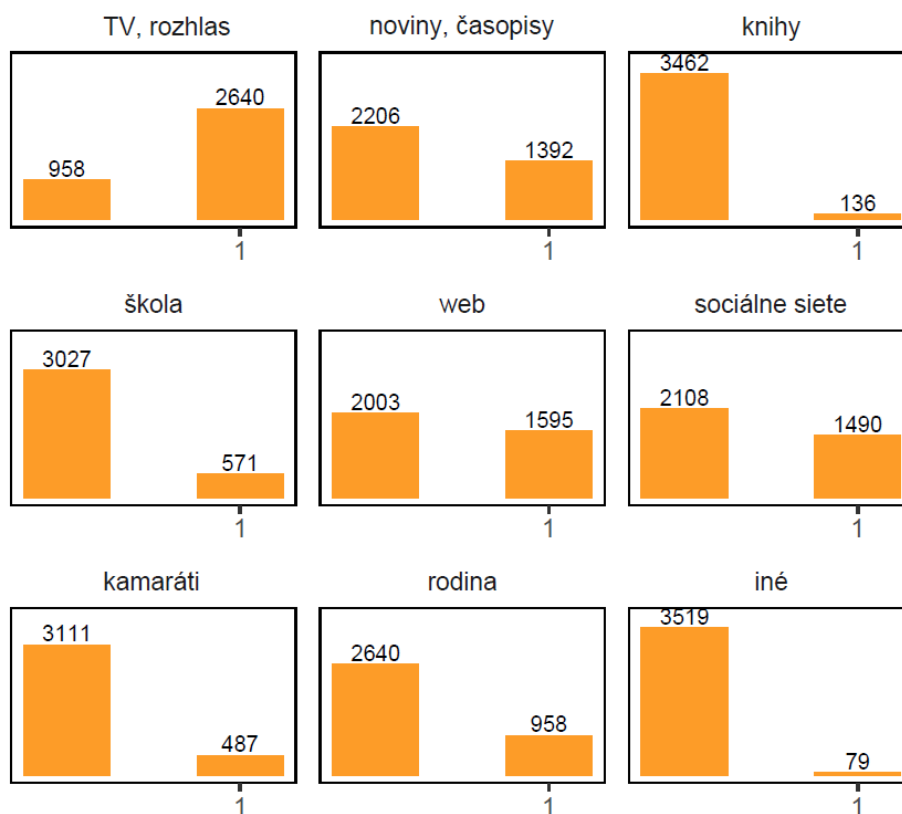
Postoje k dejepisným témam a témam z občianskej náuky

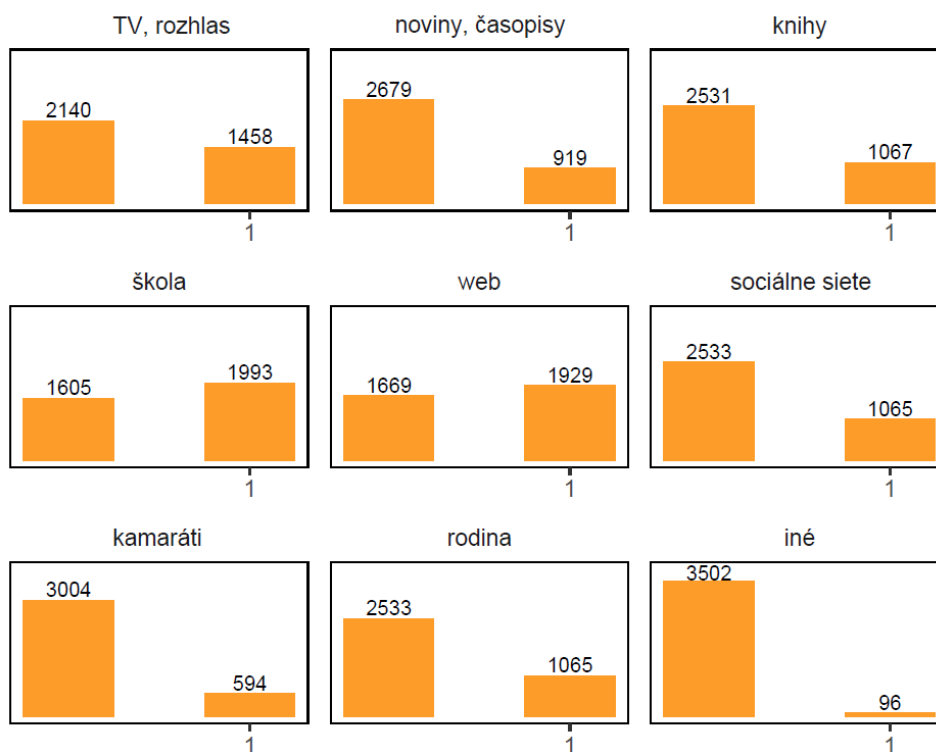
Otvorenosť školy pre diskusiu a participáciu

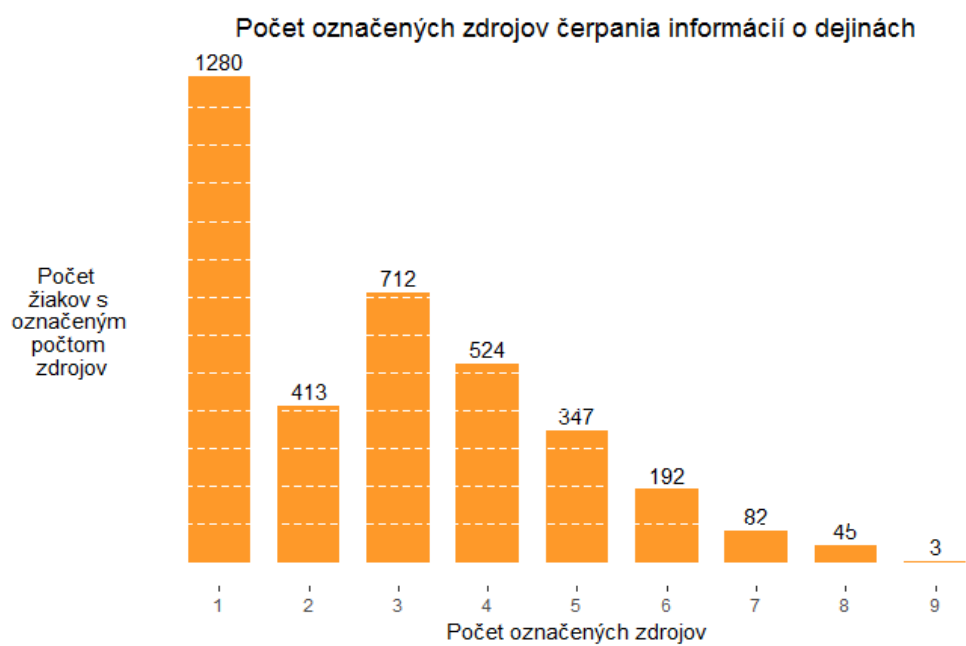
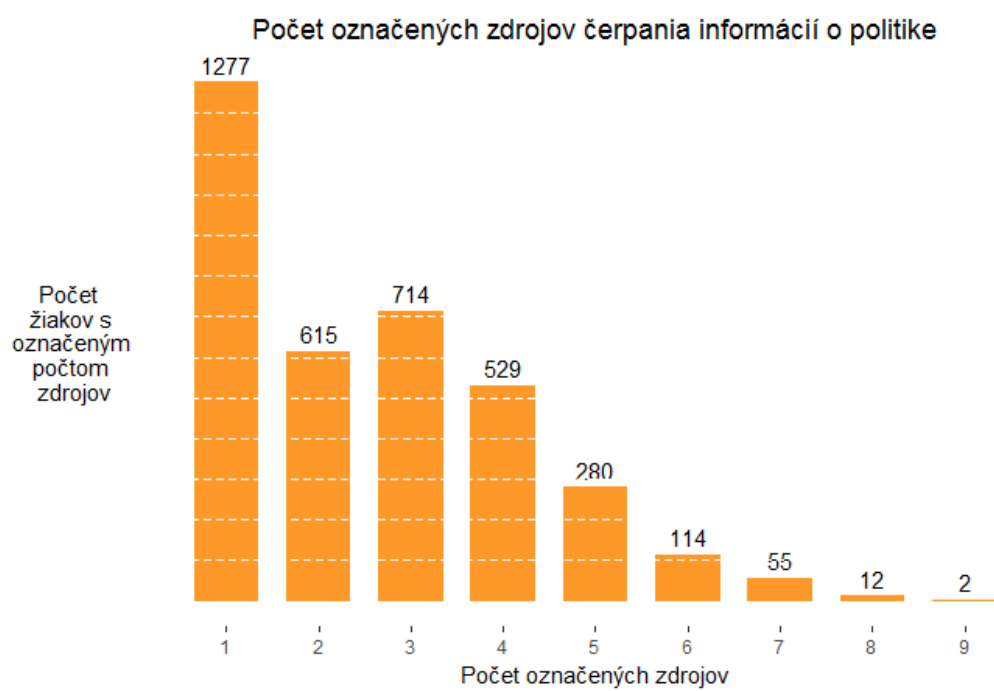

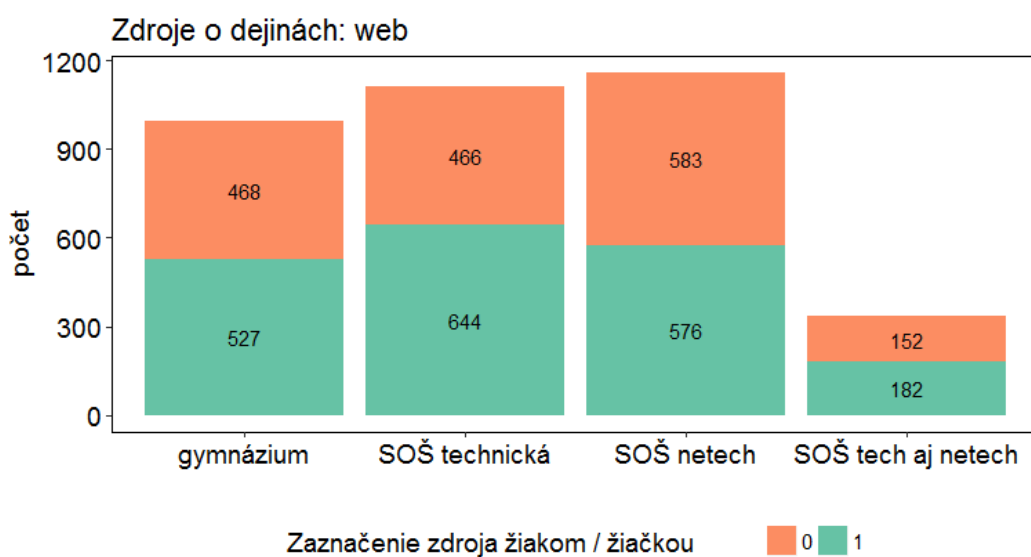
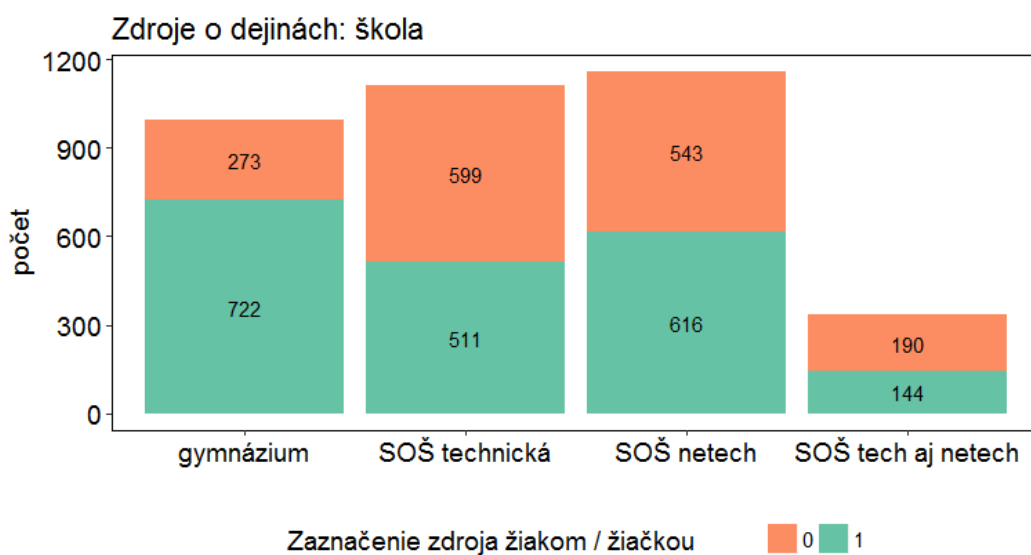
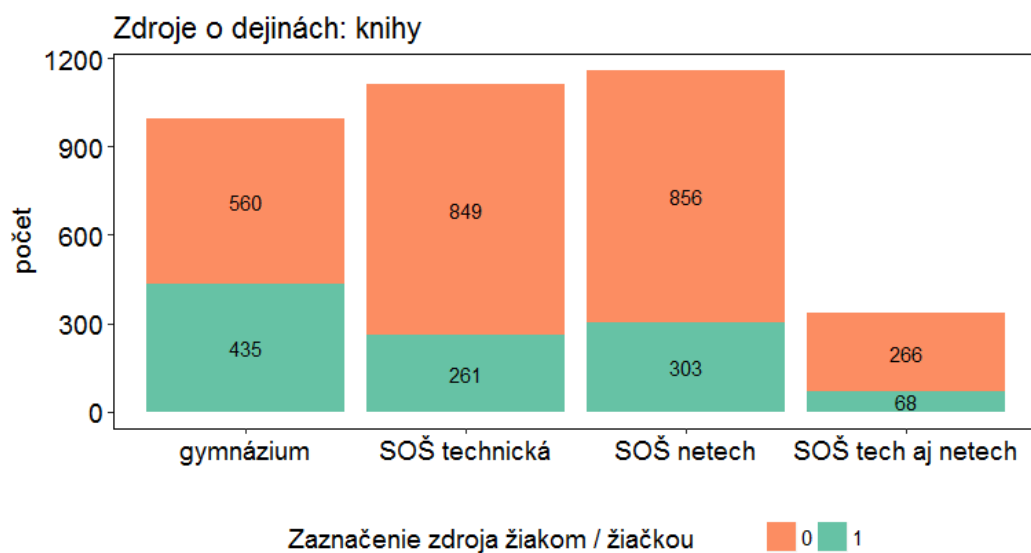
Zdroje čerpania informácií o politike (1 = vybrali možnosť)

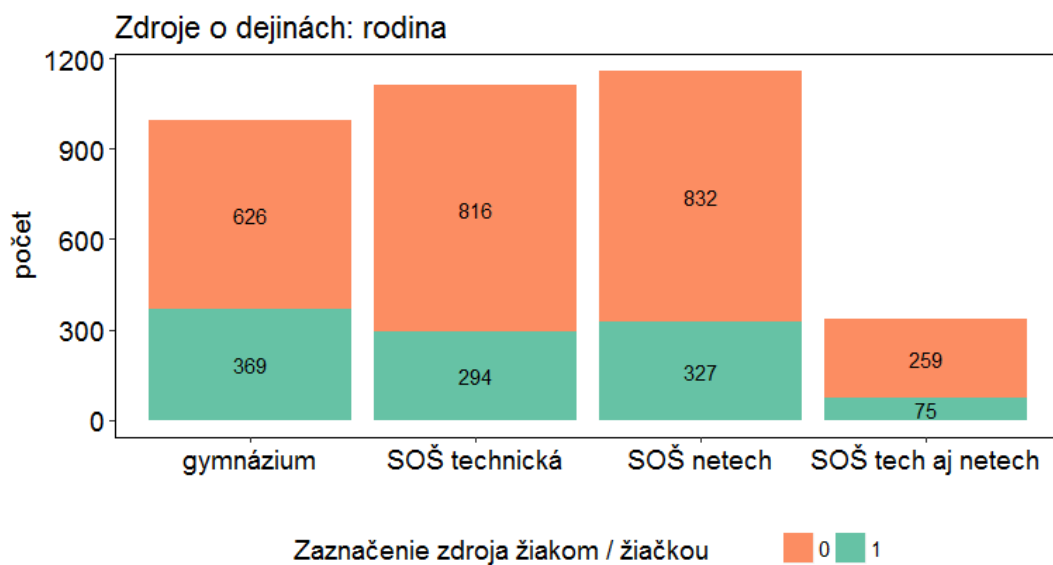
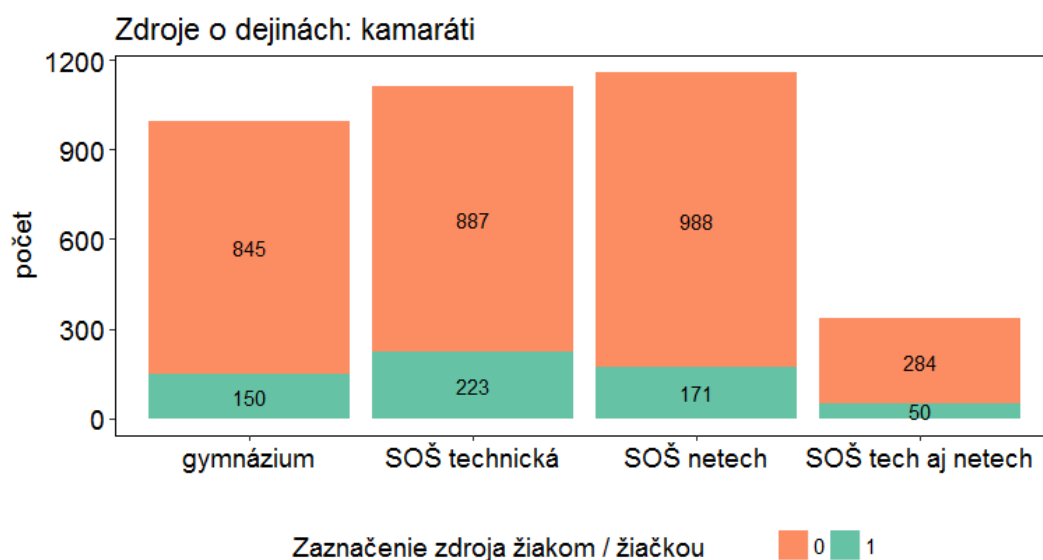
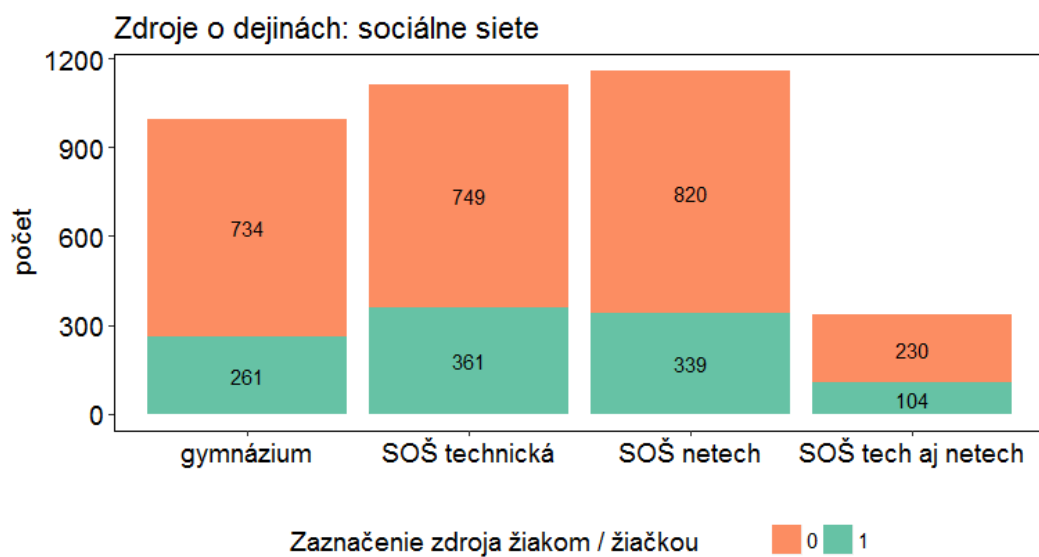

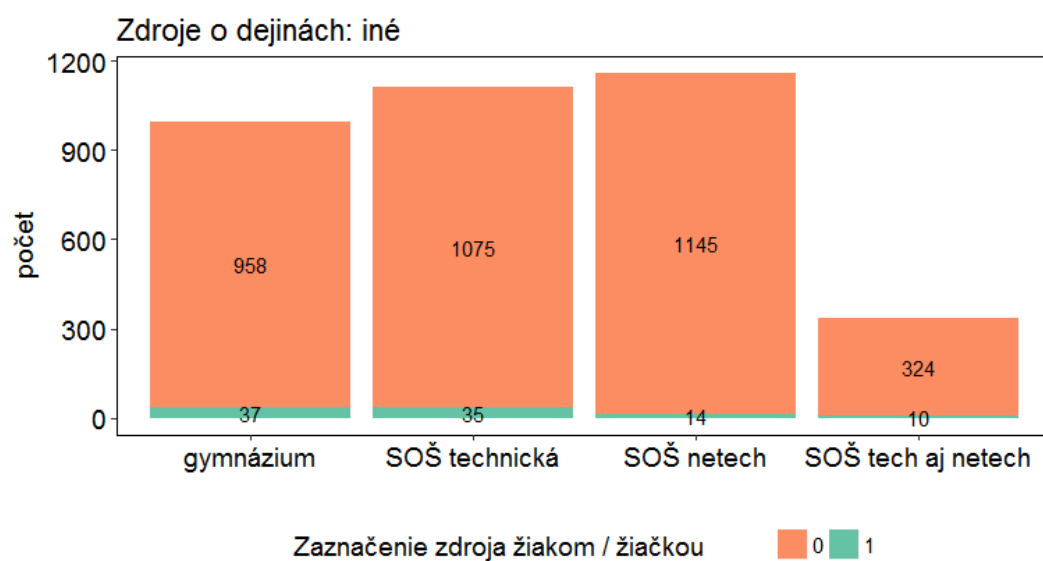
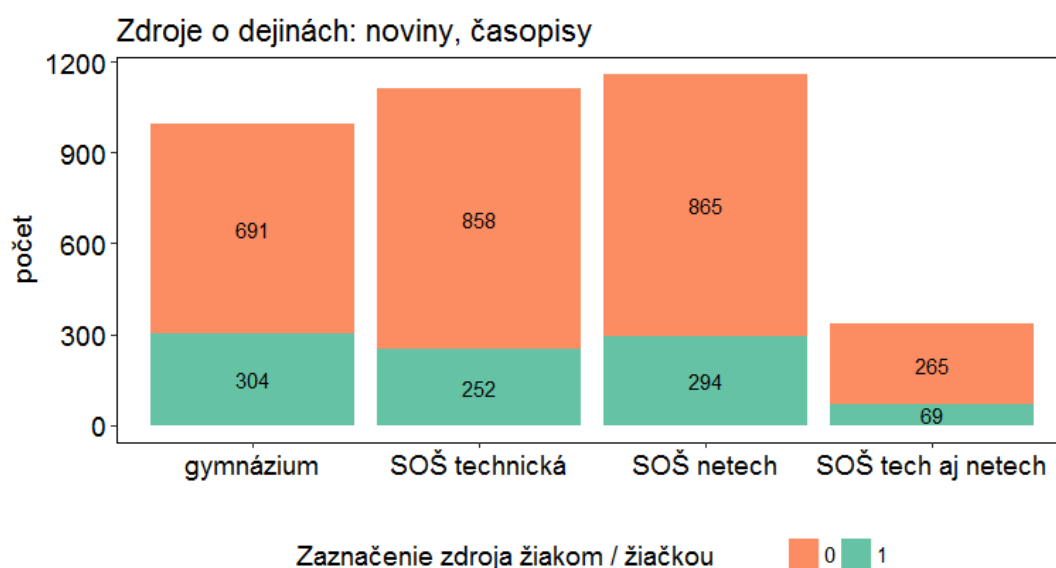
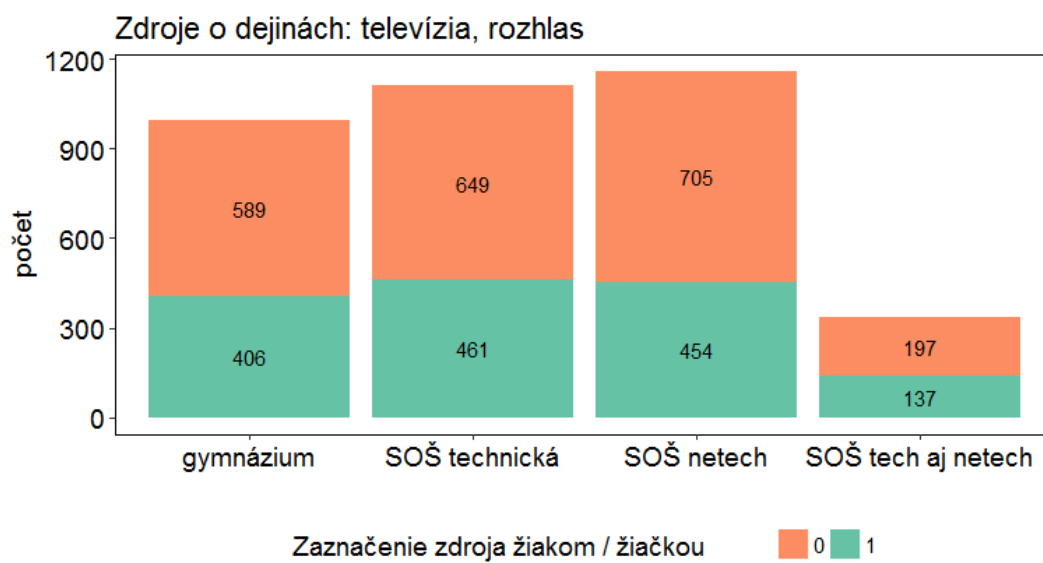
Zdroje čerpania informácií o dejinách (1 = vybrali možnosť)

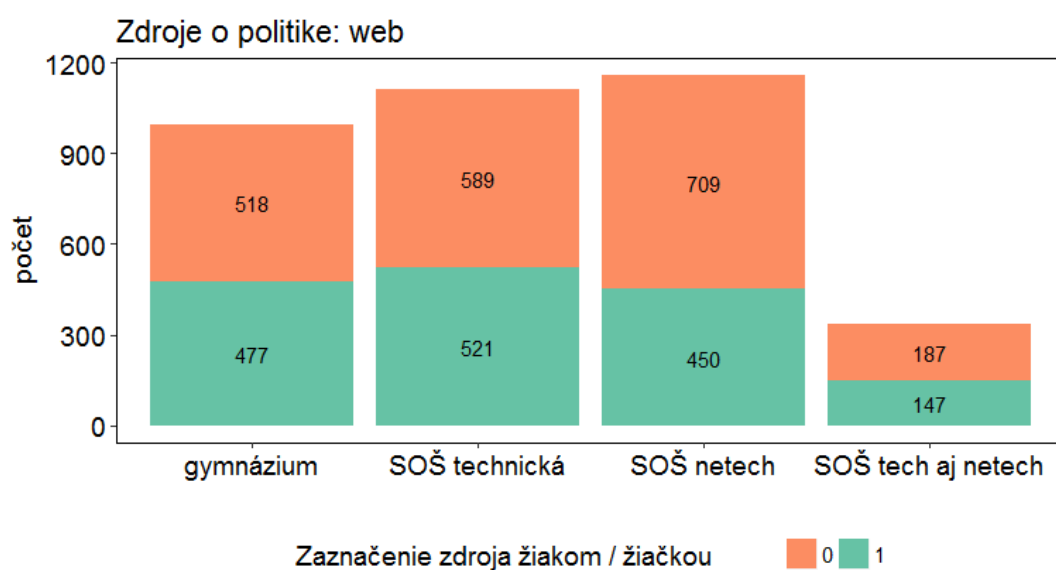
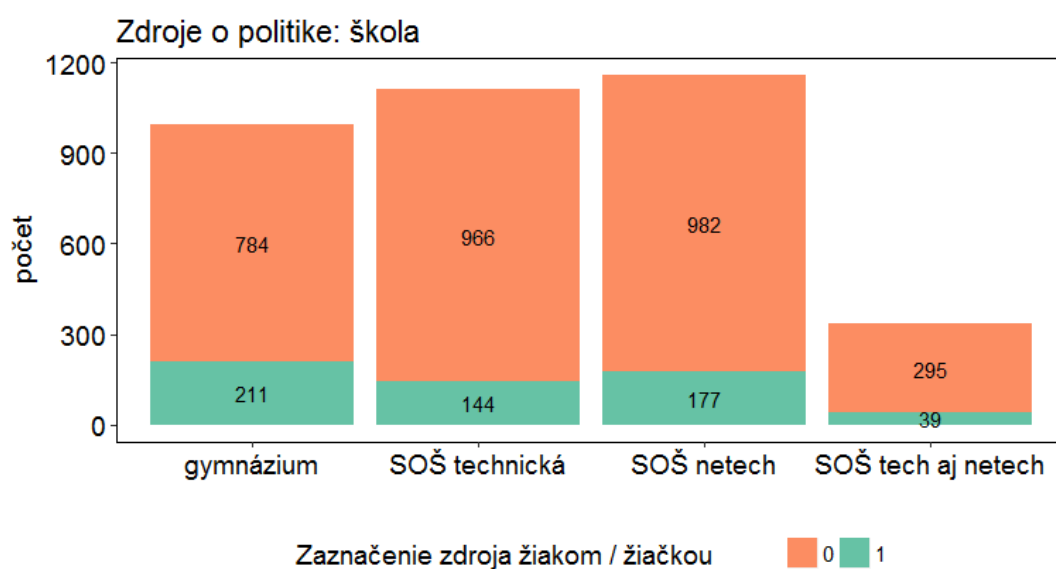
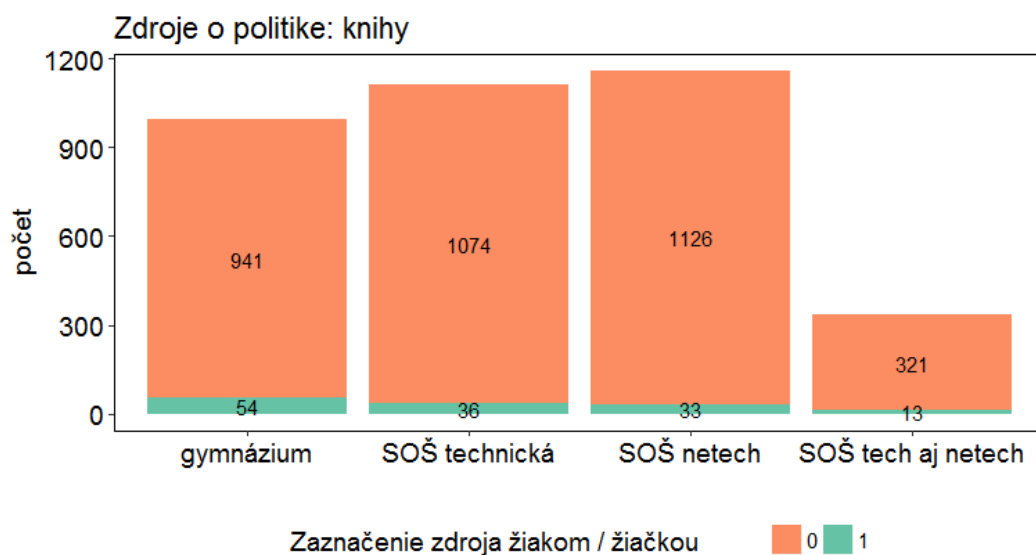

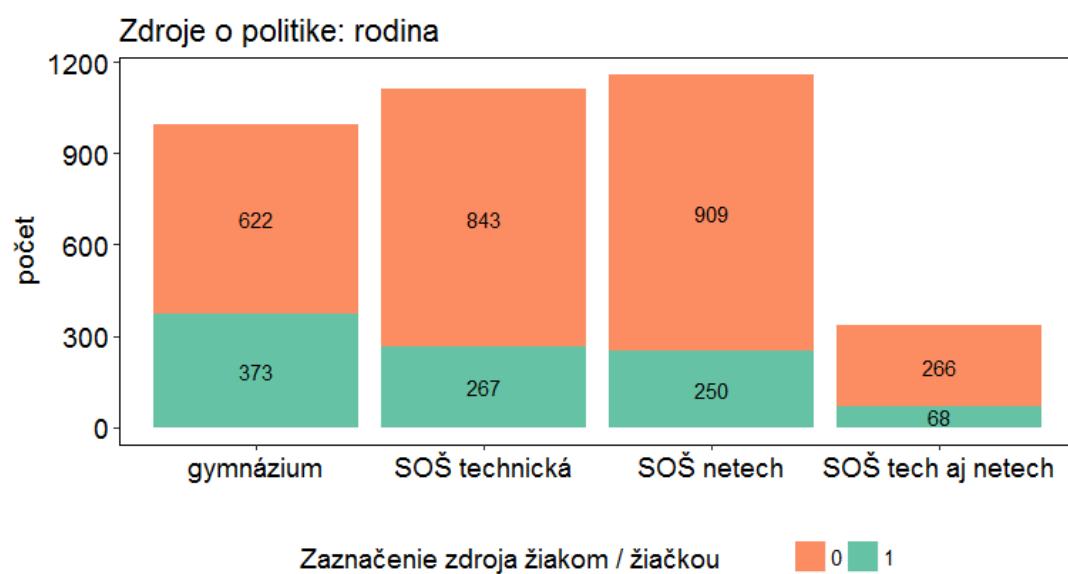
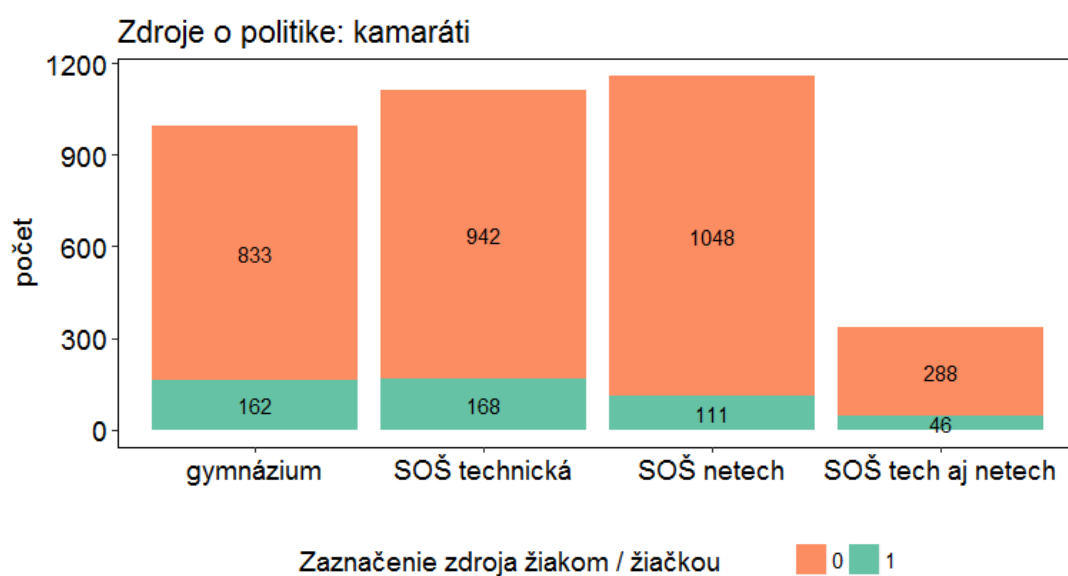
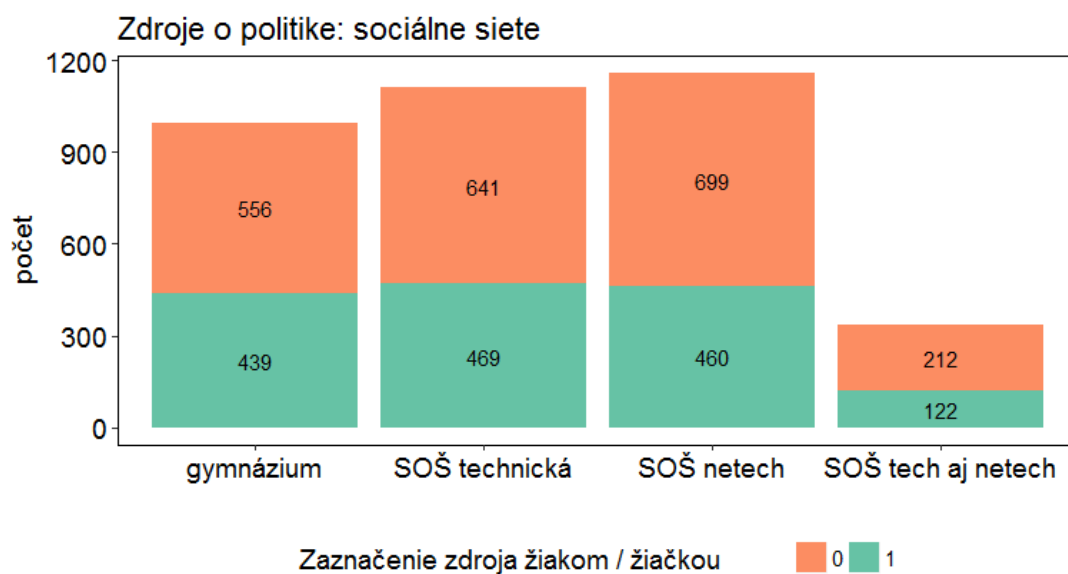

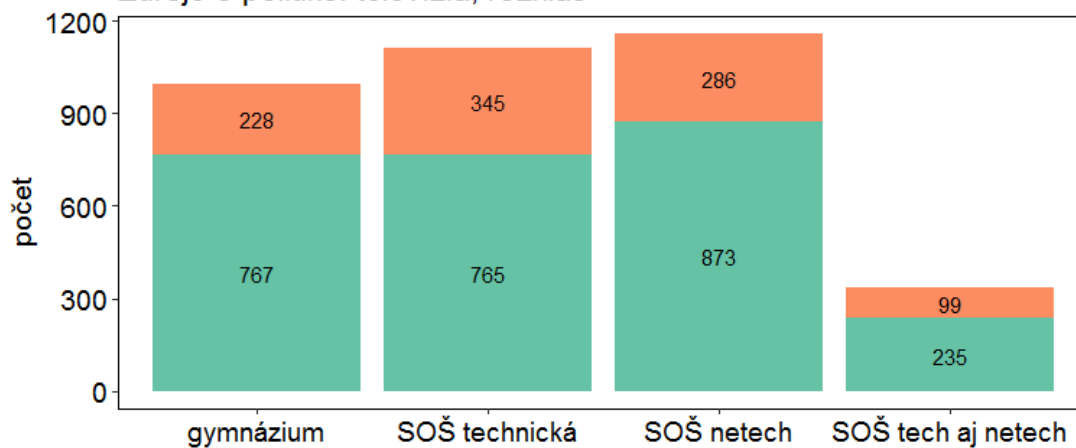

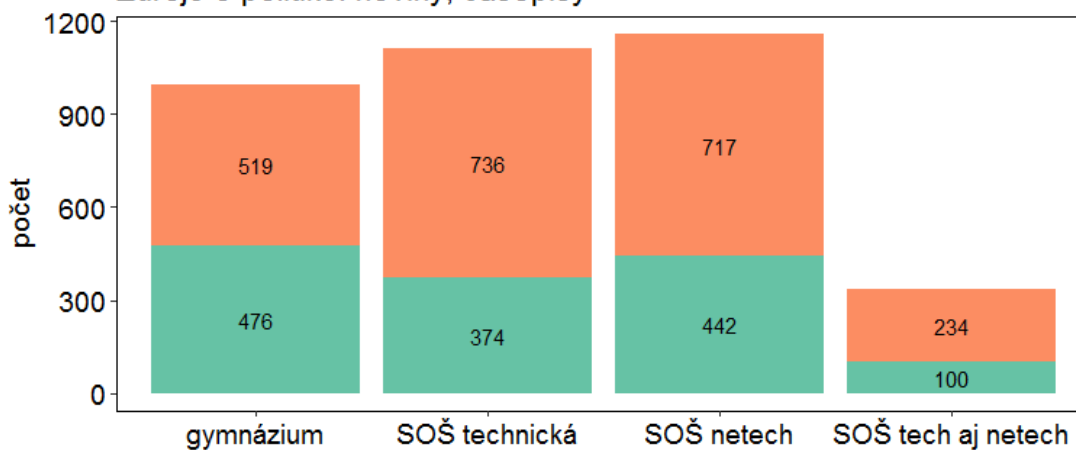

Zdroje o politike: televízia, rozhlas

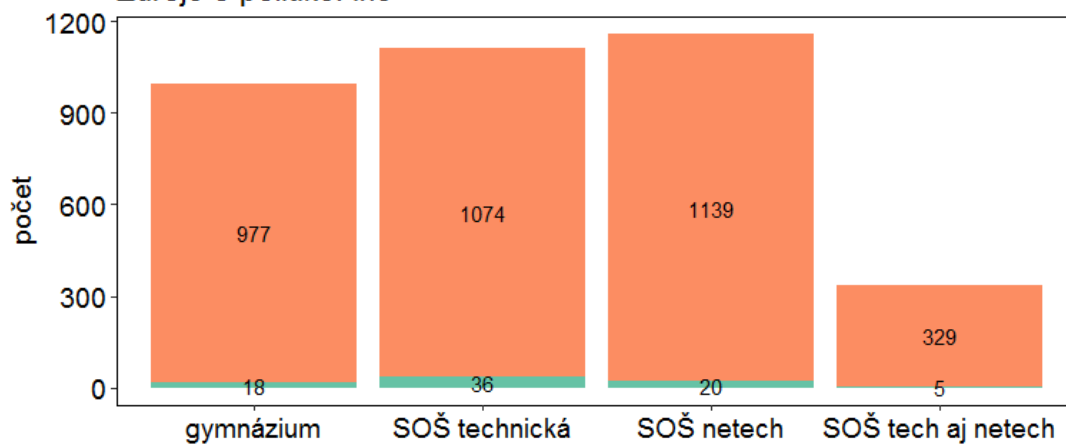
Zaznačenie zdroja žiakom / žiačkou 0 1

Zdroje o politike: noviny, časopisy

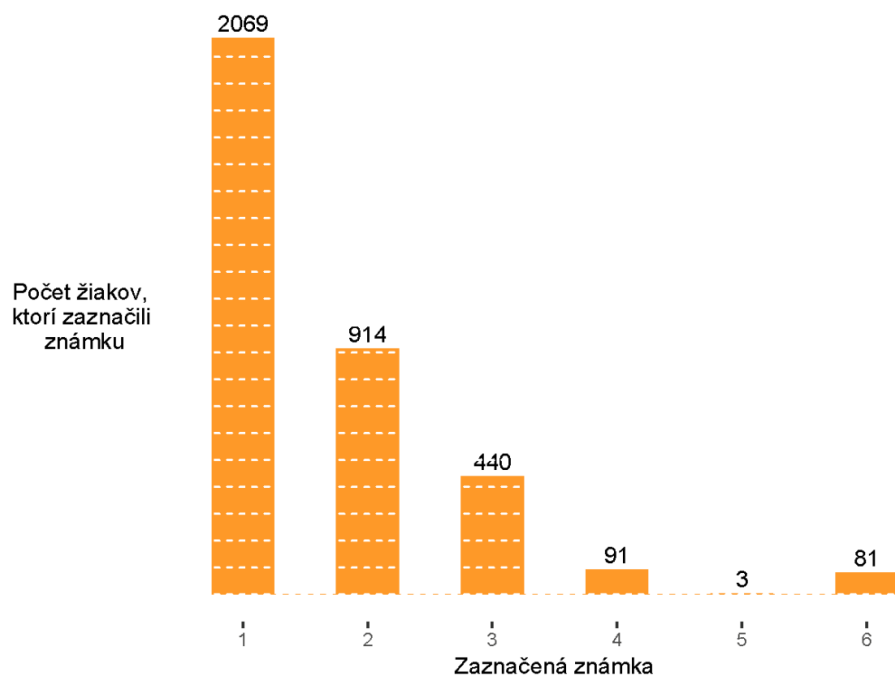
Zaznačenie zdroja žiakom / žiačkou 0 1

Zdroje o politike: iné

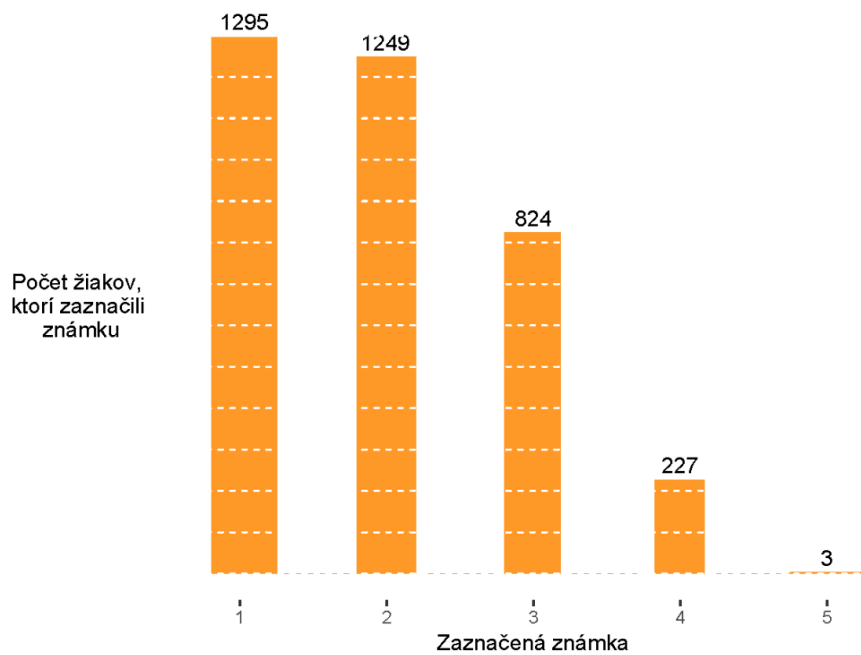

Zaznačenie zdroja žiakom / žiačkou 0 1

Známka z občianskej náuky na poslednom vysvedčení (6 = absolvoval)

Známka z dejepisu na poslednom vysvedčení

Príloha 4: Rozdiely vo vedomostiach medzi ročníkmi v rámci škôl

S využitím Welchovho t-testu sme analyzovali rozdiely vo vedomostiach medzi prvým ročníkom v danej škole a končiacim ročníkom.

Zvýraznené sú tie školy, kde sa ukázal štatisticky signifikantný rozdiel v priemerných hodnotách medzi prvým a končiacim ročníkom. V školách, ktoré zvýraznené nie sú, sa teda neukázal (štatisticky signifikantný) rozdiel v úrovni vedomostí medzi prvým a končiacim ročníkom. Vo väčšine zvýraznených prípadov bola úroveň vedomostí vo vyššom ročníku vyššia, ale existujú aj výnimky. Vyššia hodnota znamená vyššie priemerné skóre pre danú školu v odpovediach na vedomostné otázky.

škola	p.value	začínajúci ročník	končiaci ročník
158496	0.460	4.560	4.929
158518	0.039	4.160	5.136
159093	0.115	3.400	4.667
159352	0.891	4.714	4.600
160164	0.049	5.250	6.563
160466	0.077	5.700	6.476
160482	0.229	6.267	6.880
160717	0.150	5.759	6.385
160784	0.002	5.000	6.938
160865	0.045	4.792	6.231
160962	0.000	5.423	7.484
161012	0.001	4.000	5.818
161101	0.001	5.464	7.105
161357	0.066	4.607	5.700
161365	0.003	3.103	4.591
161438	0.464	4.957	5.333
161454	0.655	5.571	5.292
161802	0.006	4.360	5.958
161934	0.913	4.704	4.762
162221	0.036	4.235	5.467
162701	0.019	4.870	6.143
162787	0.793	4.615	4.750

škola	p.value	začínajúci ročník	končiaci ročník
-------	---------	-------------------	-----------------

škola	p.value	začínajúci ročník	končiaci ročník
17050499	0.300	4.174	4.706
17050545	0.072	3.474	4.464
17050561	0.077	5.429	4.550
17054222	0.470	3.938	3.471
17055385	0.473	4.773	5.095
17055431	0.355	5.467	5.000
17078385	0.002	3.200	4.950
17078504	0.087	3.615	4.429
17151341	0.002	5.154	7.071
30232503	0.002	6.450	7.792
30775353	0.768	5.688	5.875
30805473	0.504	5.421	6.000
30807930	0.301	6.000	6.917
31313833	0.556	4.900	4.500
31825061	0.087	4.591	5.467
31825451	0.103	4.538	5.368
31914551	0.857	6.565	6.647
35555912	0.071	3.407	4.316
35564024	0.434	3.333	3.722
35568356	0.831	4.808	4.938
35570563	0.003	3.000	5.214
36087947	0.023	3.750	4.875

škola	p.value	začínajúci ročník	končiaci ročník
-------	---------	-------------------	-----------------

162809	0.199	4.867	4.130
162833	0.174	4.552	5.261
351806	0.406	4.450	4.875
351997	0.023	2.923	4.200
515159	0.557	4.667	4.957
588032	0.215	5.714	6.348
605760	0.043	4.450	5.591
652512	0.861	5.636	5.529
654230	0.655	5.000	4.789
681881	0.168	3.867	2.909
686476	0.307	3.429	4.100
686514	0.278	3.588	4.182
698288	0.905	4.500	4.435
891452	0.008	4.000	5.704
891606	0.252	3.000	3.769
891649	0.192	2.667	3.600
891860	0.279	5.000	5.611
893226	0.595	6.000	5.760
893358	0.041	4.000	5.467
893412	0.088	4.000	4.792
893471	0.217	3.846	4.800
893692	0.927	2.955	3.000
17050138	0.204	6.000	6.524
17050227	0.009	5.190	6.765
17050316	0.127	4.478	5.421

36161667	0.744	4.889	5.071
37854950	0.042	3.526	5.167
37880012	0.932	3.350	3.308
37890221	0.226	3.846	4.583
37922467	0.079	4.667	5.650
37942492	0.490	4.179	4.522
37975650	0.031	4.783	6.083
37982354	0.001	4.455	6.429
37998218	0.663	5.250	5.615
37999214	0.165	6.038	5.438
42004802	0.454	4.050	4.636
42014891	0.958	5.700	5.667
42019427	0.104	4.000	2.800
42026393	0.213	4.400	5.231
42096642	0.606	3.667	3.917
42152411	0.292	4.778	5.571
42152551	0.784	5.364	5.133
42253888	0.378	4.900	4.450
42253900	0.220	5.667	4.786
42254647	0.013	4.350	5.706
42317665	0.310	4.200	4.889
42319234	0.134	5.188	6.133
45015171	0.281	5.600	5.042
45022631	0.815	4.571	4.750
710221800	0.035	5.650	6.824
710262019	0.013	5.444	6.826

Príloha 5: Rozdiely v postojoch k menšinám medzi ročníkmi v rámci škôl

S využitím Welchovho t-testu sme analyzovali rozdiely v postojoch k menšinám medzi prvým ročníkom v danej škole a končiacim ročníkom.

Zvýraznené sú tie školy, kde sa ukázal štatisticky signifikantný rozdiel v priemerných hodnotách medzi prvým a končiacim ročníkom. V školách, ktoré zvýraznené nie sú, sa teda neukázal (štatisticky signifikantný) rozdiel v úrovni postojov medzi prvým a končiacim ročníkom. Vo väčšine zvýraznených prípadov bola úroveň postojov vo vyššom ročníku nižšia, ale existujú aj výnimky. Vyššia hodnota znamená pozitívnejšie priemerné postoje voči menšinám pre danú školu.

škola	p.value	začínajúci ročník	končiaci ročník
158496	0.601	2.717	2.800
158518	0.882	2.792	2.764
159093	0.047	2.329	1.880
159352	0.679	2.429	2.307
160164	0.078	2.952	2.654
160466	0.352	2.907	3.086
160482	0.436	2.778	2.608
160717	0.108	2.924	3.195
160784	0.005	2.581	3.138
160865	0.902	2.872	2.846
160962	0.013	2.459	2.877
161012	0.910	2.663	2.682
161101	0.001	2.914	3.554
161357	0.726	2.450	2.510
161365	0.781	2.717	2.782
161438	0.117	3.055	3.436
161454	0.743	2.400	2.325
161802	0.209	2.736	2.503
161934	0.249	3.049	2.781
162221	0.614	2.725	2.844
162701	0.173	2.548	2.314
162787	0.911	3.028	3.046

škola	p.value	začínajúci ročník	končiaci ročník
-------	---------	-------------------	-----------------

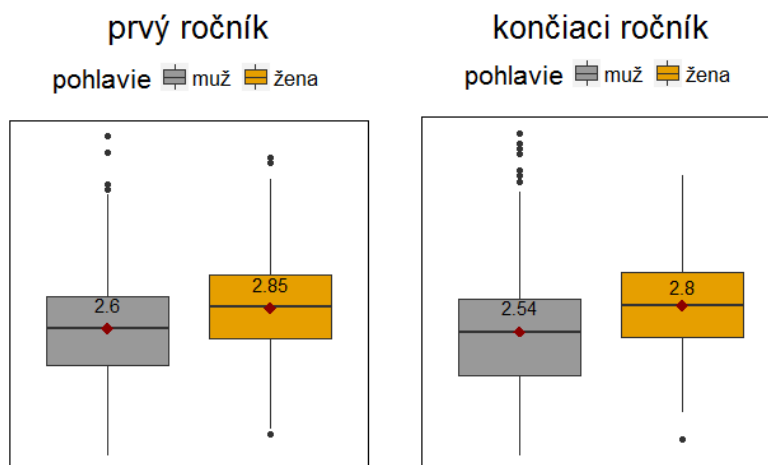
škola	p.value	začínajúci ročník	končiaci ročník
17050545	0.151	2.719	2.481
17050561	0.626	2.510	2.427
17054222	0.488	2.629	2.780
17055385	0.022	2.803	2.362
17055431	0.237	2.422	2.709
17078385	0.197	2.457	2.240
17078504	0.813	2.626	2.673
17151341	0.100	2.533	2.805
30232503	0.141	2.610	2.833
30775353	0.130	2.846	2.463
30805473	0.784	3.063	3.200
30807930	0.021	2.642	3.472
31313833	0.033	2.407	3.080
31825061	0.037	2.691	2.311
31825451	0.308	2.974	3.182
31914551	0.078	3.113	3.545
35555912	0.068	2.773	2.425
35564024	0.228	2.515	2.733
35568356	0.610	2.559	2.471
35570563	0.036	2.811	2.362
36087947	0.330	2.929	2.733
36161667	0.081	2.674	2.324

škola	p.value	začínajúci ročník	končiaci ročník
-------	---------	-------------------	-----------------

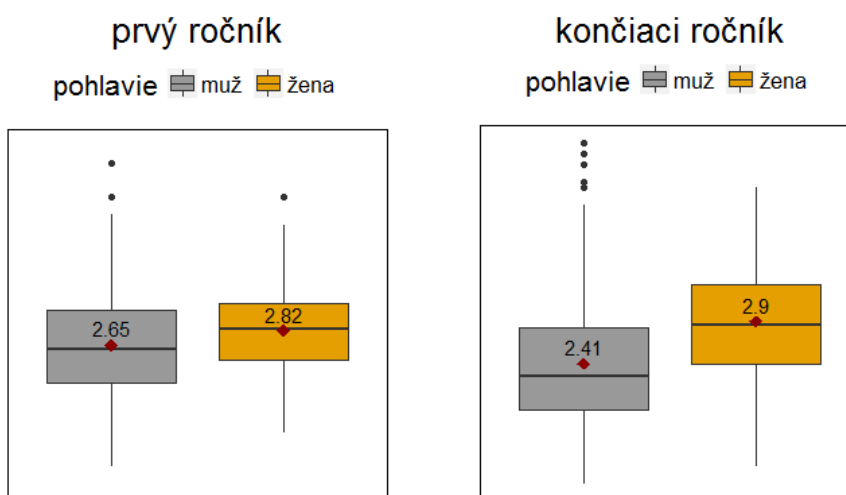
162809	0.620	2.813	2.716
162833	0.371	2.462	2.333
351806	0.087	2.720	2.346
351997	0.165	3.046	2.711
515159	0.491	2.478	2.586
588032	0.043	2.994	2.632
605760	0.544	2.993	3.109
652512	0.727	2.764	2.859
654230	0.298	2.892	2.674
681881	0.260	2.520	2.830
686476	0.506	3.006	3.140
686514	0.033	2.937	2.561
698288	0.413	2.472	2.632
891452	0.038	2.508	2.069
891606	0.918	3.033	3.010
891649	0.679	2.722	2.622
891860	0.600	2.521	2.452
893226	0.844	2.305	2.339
893358	0.512	2.443	2.284
893412	0.236	3.093	2.781
893471	0.317	2.759	2.996
893692	0.310	2.824	2.600
17050138	0.332	2.823	2.622
17050227	0.075	2.775	2.435
17050316	0.008	2.791	2.140
17050499	0.393	2.426	2.255

37854950	0.356	2.523	2.289
37880012	0.425	2.670	2.523
37890221	0.077	3.108	2.583
37922467	0.854	2.562	2.520
37942492	0.014	2.710	2.258
37975650	0.393	2.794	3.022
37982354	0.103	2.676	3.314
37998218	0.077	2.242	2.856
37999214	0.016	2.710	3.188
42004802	0.138	2.753	2.321
42014891	0.620	2.937	2.860
42019427	0.907	2.828	2.800
42026393	0.023	2.596	2.118
42096642	0.125	2.790	2.483
42152411	0.781	2.933	3.048
42152551	0.304	2.582	2.253
42253888	0.911	2.850	2.877
42253900	0.496	3.211	3.029
42254647	0.627	2.627	2.729
42317665	0.161	2.369	2.000
42319234	0.258	2.938	2.662
45015171	0.387	2.423	2.242
45022631	0.602	2.575	2.439
710221800	0.737	2.693	2.612
710262019	0.843	2.837	2.878

Nasledujúci graf zobrazuje rozdiel medzi prvým a končiacim ročníkom v postojoch k menšinám podľa pohlavia. Zobrazení sú všetci žiaci a žiačky. V celej vzorke sme nezaznamenali rodové rozdiely v odlišnosti postojov k menšinám medzi prvým a končiacim ročníkom.

Aj nasledujúci graf zobrazuje rozdiel medzi prvým a končiacim ročníkom v postojoch k menšinám podľa pohlavia. Vybraní však boli iba žiaci a žiačky tých škôl ($N_{\text{muži}}=396$, $N_{\text{ženy}}=217$), kde bol zistený štatisticky významný rozdiel (pozitívny alebo negatívny) v postojoch k menšinám medzi prvým a končiacim ročníkom – pozri vyššie. Kým u žien sú v končiacich ročníkoch postoje mierne pozitívnejšie ako v prvom ročníku, u mužov sú mierne negatívnejšie.

Autori:

PaedDr. Viera Kalmárová – Štátna školská inšpekcia

Mgr. Barbara Lášticová, PhD. – Ústav výskumu sociálnej komunikácie SAV

PhDr. Andrej Findor, PhD. – Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK

Mgr. Matej Hruška – Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK

Aké vzdelávacie faktory súvisia s postojmi slovenských stredoškolákov a stredoškoláčok k menšinám?

Správa z výskumu

Vydal:

© Štátna školská inšpekcia
Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4
www.ssiba.sk

Rok vydania:

2017

ISBN 978-80-971552-6-1